

Kaksoisrangaistavuuden kiellon merkitys oppilaitoksen kurinpitomenettelyssä

Perusopetuslain 36 c §:n tulkinta ja sen käytännön ongelmat
Essi Markkula

5/2021

ESIPUHE

Sain opinnäytetyöni aiheen Keskusrikospoliisissa työskentelevältä Timo Varpulalta talvella 2020. Tätä opinnäytetyötä kirjoittaessani minua motivoi halu selvittää, mitä käsittelemäni säädöksen taustalla on ja mitä mieltä eri asiantuntijat ovat tämän lainkohdan soveltamisesta. Halusin tietää mitä käytännön ongelmia epäselvältä vaikuttava lainkohta voisi aiheuttaa ja mitä sille voisi tehdä. Tämä työ on suunnattu kaikille ammattilaisille, jotka työskentelevät koulumaailmassa ja joutuvat pohtimaan kurinpitotoimenpiteitä. Lisäksi työ on suunnattu oppilaitosmaailmassa tapahtuneita rikoksia tutkiville poliiseille, lain säätäjille sekä aiheesta muuten kiinnostuneille.

Tahdon kiittää avusta, työni edistymisen kannalta korvaamattomista opeista sekä työni tarkastamisesta asianajaja Pekka Tarkelaa, yhteisöviestinnän maisteri Hannele Eklundia, vanhempi rikoskonstaapeli Timo Varpulaa, ohjaajaani Lauri Tammihoa, asianajaja Michiel Glasia, haastateltaviani, sekä poliisiylitarkastaja Karl Linderborgia ja poliisitarkastaja Timo Kilpeläistä.

TIIVISTELMÄ

Essi Markkula: Kaksoisrangaistavuuden kiellon merkitys oppilaitoksen kurinpitomenettelyssä

Opinnäytetyön muoto: tutkimuksellinen

Julkisuusaste: Julkinen

Ohjaaja: Lauri Tammiaho

Tutkinto: Poliisi (AMK)

Tämän opinnäytetyön tarkoitus on esittää perusteltu käsitys perusopetuslain 36 c §:n tulkintaan vaikuttavista seikoista erilaisia näkökulmia huomioiden, sekä esittää tätä lainkohdan tulkintaa koskeva suositus. Yksi työn lopputulemista on, ettei kyseisestä lainkohdasta ole olemassa yhtä virallista tulkintaa eikä ennakkotapauksia, joissa sitä olisi jouduttu soveltamaan. Tämän vuoksi työssä pohditaan erilaisin esimerkein koulun kurinpitorangeistuksen soveltuvuutta rikosoikeudelliseen seuraamukseen rinnastettavaksi kaksoisrangaistavuuden kiellon (*ne bis in idem*) näkökulmasta. Peruskoulun kurinpitorangeistuksiksi luetaan kirjallinen varoitus ja määräaikainen erottaminen, joita verrataan erilaisiin esimerkkeihin kotimaisessa ja kansainvälisessä oikeuskäytännössä.

Työn keskeinen laintulkintaan liittyvä johtopäätös on, että jos perusopetuslain kurinpitorangeistuksia tarkastellaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vuonna 1976 laatimien kriteerien valossa, ei kumpaakaan niistä voida pitää sellaisina rangaistusluonteisina hallinnollisina seuraamuksia, jotka voisivat kaksoisrangaistavuuden kiellon vuoksi muodostaa esteen syytteen vireilläololle ja tuomioistuimen ratkaisulle. Perusopetuslain esitöissä ei olla perusteltu sitä, millä kriteereillä kurinpitorangeistus on aikanaan katsottu rinnasteiseksi rikosoikeudellisen seuraamuksen kanssa. Niinpä ei voida olla varmoja, että tällaisia perusteluja olisi lainkohtaa kirjoittaessa pohdittu. Yksi tutkimuksen merkittävistä havainnoista on se, että haastatellut syyttäjät pitivät koulun kurinpitorangeistusta esteenä syytteen nostamiselle.

Tätä opinnäytetyötä varten hankittiin tietoa myös asiantuntijahaastattelujen avulla. Rehtorien haastatteluissa ilmeni, etteivät he aloita kurinpitomenettelyä sellaista oppilasta vastaan ja sellaisesta teosta, josta on aloitettu poliisin esitutkinta. Rehtorit tuntevat lainsäädännöstä tulevan kaksoisrangaistavuuden kiellon, eivätkä halua kurinpitorangeistuksella hankaloittaa syyttäjän työtä. Osassa kouluista tehdään kuitenkin aina rikosilmoitus, kun koulun toimivallan alla tapahtuu oppilaan rikokseksi epäilty teko, jotta mahdollinen esitutkinta voidaan aloittaa. Kaikissa kouluissa kaikista tapauksista ei kuitenkaan ilmoiteta poliisille. Ottamatta kantaa juuri tähän työhön haastateltujen koulujen tilanteeseen työssä tuodaan yleisenä huomiona esiin se seikka, että lastensuojelulaki velvoittaa opetusviranomaista ilmoittamaan jokaisesta lievää pahoinpitelyä vakavammasta väkivallanteosta ja seksuaalirikostapauksesta poliisille.

Sivumäärä: 39

Tarkastuskuukausi ja vuosi: Toukokuu 2021

Avainsanat: Perusopetuslaki, kurinpitomenettely, syytteen vireilläolo, kaksoisrangaistavuuden kielto, *ne bis in idem*

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUSONGELMA.....	2
3 TUTKIMUSMENETELMISTÄ.....	3
3.1 Perustelut puolistrukturoidun teemahaastattelun takana	3
3.2 Haastatteludatan analysointi	4
3.3 Haastattelukysymyksistä.....	4
4 PERUSOPETUSLAKI 36 C §.....	5
4.1 Kurinpito.....	5
4.2 Syytteen vireilläolo	6
4.3 Kurinpitomenettely	6
4.3.1 Kirjallinen varoitus ja määräaikainen erottaminen	7
4.4 Syytteestä vapauttaminen.....	8
4.5 Muu kuin rikos kurinpidon perusteena	8
5 NE BIS IN IDEM – KAKSOISRANGAISTAVUUDEN KIELTO	9
5.1 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja Engel-kriteerit.....	9
5.2 Saako syyttäjä nostaa syytteen?	12
6 KAKSOISRANGAISTAVUUDEN KIELTO OIKEUSKÄYTÄNNÖSSÄ	13
6.1 Verotuksessa	13
6.2 Vankeinhoidossa.....	14
KKO2016:1.....	14
HeHO 2017:4.....	14
6.3 Määräaikainen erottaminen Suomen poliisissa	15
7 KAKSOISRANGAISTAVUUDEN KIELLOSTA POIKKEAMINEN, MILLÄ PERUSTEELLA?	15
8 HAASTATTELUTUTKIMUKSEN TULOKSET	16
8.1 Haastattelut käytännössä	16
8.2 Yhteiset huomiot rehtoreiden haastatteluista.....	17
8.3 Tiedonkulku	18
8.4 Yläasteilla	19
8.5 Lukioissa.....	19

8.6 Muita havaintoja kouluista	20
8.7 Syyttäjä Jussi Sjöblom	20
8.8 Syyttäjä Yrjö Reenilä.....	21
9 LAKIMUUTOS	22
10 MUITA OPETUSTOIMEN JA TUOMIOISTUINSEURAAMUSTEN RINNAKKAISUUTEEN LIITTYVIÄ KYSYMYKSIÄ	24
10.1 Ilmoitusvelvollisuus	24
10.2 Oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön.....	26
11 POHDINTAA: YHTEENVETO JA KEHITTÄMISTARPEET.....	26
11.1 Oma oppiminen ja ammatillinen kasvu	28
LÄHTEET	31
LIITE 1: Espoon kaupungin laatima suunnitelma kasvatuskeskustelujen ja kurinpidollisten keinojen käytämisestä ja niihin liittyvistä menettelytavoista	33
LIITE 2: Kysymysrunko rehtoreille.....	37
LIITE 2: Kysymysrunko syyttäjille.....	39

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön aihe on valitettavan ajankohtainen viimeaikaisten kouluihin osin liittyvien pahoinpitelytapauksen tultua esiin mediassa. Lisäksi aihe on tärkeä, sillä kyseessä on yhtäältä oppilaiden oikeusturva ja toisaalta tasa-arvo sekä oppilaitosturvallisuus. Vaikka seuraamuksilla on myös yleisesti ennalta estävä vaikutus, joka saa monet jättämään normien vastaiset teot tekemättä, on yksi koulujen kurinpitomenettelyn tärkeä funktio muiden opiskelijoiden turvallisuuden takaaminen. Turvallisuuden lisäksi perusopetuslaki suojaa myös kurinpidon kohteeksi joutuneen oikeutta opetukseen. Työssä käsitellään kaksoisrangaistavuuden kieltoa, joka on keskeinen länsimainen oikeusperiaate. Aihe on tärkeä myös viranomaisyhteistyön kannalta, sillä se tarjoaa huomioita poliisin roolista tiedonkulun edistäjänä.

Työ käsittelee oppilaitoksen kurinpitomenettelyn suhdetta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettussa laissa (jäljempänä ROL, 698/1997) tarkoitetun syytteen vireilläoloon ja tuomioistuimen ratkaisuun, kurinpitomenettelyä koskevien lainkohtien sisältöön ja niiden tulkinnan ongelmakohtiin. Kurinpitomenettelyä koskevista lainkohdista tarkastelun kohteena ovat tässä työssä perusopetuslain¹ 36 c §, sekä saman tekstin sisältävä lukiolain² 44 §. Jotakuinkin sama sisältö löytyy myös lain ammatillisesta koulutuksesta³ 88 §:ssä. Ammattikouluja ei ole kuitenkaan muutoin huomioitu tässä työssä. Työn tarkoituksena on tuoda esiin joitakin huomioita ja erilaisia näkökulmia näiden lainkohtien tulkittamisessa sekä teoriassa, että käytännössä. Työ pyrkii myös selventämään lainkohtien tulkintaan vaikuttavia seikkoja. Kirjoittaja on tutkimusta varten tutustunut perusopetus- ja lukiolakiin, sekä niiden esitöihin löytääkseen vastauksia siihen, miten kyseistä pykälää tulisi tulkita. Työtä varten on haastateltu kahta syyttäjää ja neljää yläasteen ja lukion rehtoria sen selvittämiseksi, millainen käsitys näillä kahden eri alan ammattilaisilla on tässä työssä käsiteltyjen pykälien tulkittamisesta. Lisäksi on haastateltu Opetus- ja kulttuuriministeriön edustajaa vuonna 2021 käynnistetyn toimenpideohjelman (Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisyn toimenpideohjelma) tiimoilta. Toimenpideohjelman tavoitteena on päivittää edellä mainittuja lainkohtia vuoden 2021 aikana.

Opinnäytetyössä keskitytään rikosoikeudellisesti vastuussa oleviin, eli 15 vuotta täyttäneisiin henkilöihin. Näistä henkilöistä käytetään tässä työssä termiä *oppilas*, sillä ilmiötä käsitellään perusopetuslain ja lukiolain kautta, ja työssä käytetyt esimerkit liittyvät siten koulumaailmaan. Tämä tarkoittaa, että työssä tarkastelun kohteena ovat rikokset, jotka voisivat tapahtua koulun alueella tai koulupäivän aikana, jolloin oppilaat voivat olla koulun alueen ulkopuolella, mutta koulun vastuulla, tai koulumatkalla.

¹ Perusopetuslaki (628/1998)

² Lukiolaki (714/2018)

³ Laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017)

Tämä opinnäytetyö koostuu kolmesta pääosasta. Ensiksi pohditaan lainsäädännön ja oikeuskirjallisuuden tuomia näkökulmia sekä tarkastellaan perusopetuslain 36 c §:ää. Toiseksi luodaan katsaus nykytilaan kuuden asiantuntijahaastattelun kautta. Kolmantena käsitellään esiin tulleita ongelmia ja havaintoja. Tärkeä osa tätä työtä on kaksoisrangaistavuuden kiellon soveltuvuuden arviointi määräaikaisen erottamisen kohdalla.

Tämän opinnäytetyön toteuttamiseksi tarvittiin sivistystoimeen kohdistuva tutkimuslupa Espoon kaupungilta. Tutkimuslupa haettiin ja saatiin talvella 2021, jonka jälkeen työtä varten haastateltiin espoolaisia rehtoreita.

2 TUTKIMUSONGELMA

Perusopetuslain 36 c §:n sisällöstä, erityisesti sen kolmannesta momentista ei ole yksinkertaisin keinoin löydettävissä virallista tulkintaa. Kyseisen lain kohdan sisältö on avattu kokonaisuudessaan tämän työn neljännessä luvussa. Työn päätutkimuskysymys kuuluu seuraavasti: mitä perusopetuslain 36 c § todellisuudessa, teoriassa ja käytännössä tarkoittaa?

Erityisesti lainkohdan kolmannen momentin viimeinen lause⁴ herättää kysymyksen, minkälainen teko on tarpeeksi vakava, jotta koulu voi ryhtyä kurinpitomenettelyyn syytteen vireilläolosta huolimatta? Hallituksen esitys perusopetuslain sisällöstä⁵ ei vastaa tähän kysymykseen, sillä siinä ei lähemmin ole perusteltu 36 c §:n saamaa sisältöä. Työssä pohditaan kaksoisrangaistavuuden kiellon merkitystä ja soveltamista tässä lain kohdassa.

Tämän opinnäytetyön tarkoitus on siis etsiä vastauksia perusopetuslain 36 c §:n tulkinnan herättämiin kysymyksiin tarkastelemalla lainkohdan sanamuotoa ja käyttäen tulkintalähteinä muuta lainsäädäntöä, oikeuskirjallisuutta, oikeuskäytäntöä sekä asiantuntijahaastatteluja.

Muita työssä sivuttavia kysymyksiä perusopetuslain 36 c §:ään liittyen ovat muun muassa seuraavat:

- Onko kaksoisrangaistavuuden kielto sovellettavissa kurinpitorangeistukseen, kun pohditaan sen ja tuomioistuimen ratkaisun suhdetta?
- Miten kaksoisrangaistavuuden kieltoa käytännössä sovelletaan kurinpitorangeistuksia koskevissa asioissa, ja miten tieto koulun ja syyttäjän välillä kulkee?
- Onko perusopetuslain 36 c § tarkoitettu sovellettavaksi molempiin suuntiin? Eli onko tarkoitus ollut ohjata vain koulujen kurinpitomenettelyä, vai myös syyttäjän työtä? Vaikuttavatko koulun jo aloittamat ja loppuun saatetut kurinpitotoimenpiteet syytteen nostamiseen?

⁴ ”Oppilas saadaan kuitenkin erottaa määräajaksi, jos se oppilaan tekemän rikoksen tai siihen liittyvien seikkojen perusteella on perusteltua.”

⁵ HE 205/2002

3 TUTKIMUSMENETELMISTÄ

Tämä tutkimus on laadultaan kvalitatiivinen ja se sisältää puolistrukturoituja teemahaastatteluja ja kirjallisuuskatsausta siltä osin, kun tietoa on haettu lainsäädännöstä ja oikeuskirjallisuudesta. Pää-tutkimusmetodi on lainopillinen työn sisältäessä lainopillista analyysiä perusopetuslain 36 c §:n sisältöön ja soveltamiseen liittyen.

Lainopillisella metodilla tarkoitetaan, että tutkimuskysymystä asettaessa tutkimuskohteeksi on valittu yksittäinen lainkohta. Tätä lainkohtaa tulkittaessa on käytetty hyväksi oikeustieteessä hyväksytyjä tulkintakeinoja eli oikeuslähteitä, joita ovat olleet lainsäädäntö, oikeustapaukset, säädösten, eli lakien ja asetusten esityöt ja oikeuskirjallisuus.⁶

Haastattelut on valittu osaksi työtä, sillä ne mahdollistavat yksilöllisen lähestymistavan. Haastatteluosion aiheena on ilmiö, jonka tärkein muuttuja on ihminen tulkintoineen. Tämä tarkoittaa sitä, että vastausvaihtoehdot riippuvat niin monesta eri asiasta, ettei tilanteen todellinen nykytila tulisi esiin esimerkiksi pelkillä strukturoiduilla kysymyslomakkeilla. Esitettyihin kysymyksiin ei ole yhtä yksinkertaista vastausta, eikä edes niin sanottuihin suljettuihin kyllä-ei-kysymyksiin ole aiheen kohdalla juurikaan yksinkertaista kyllä-ei-vastausta ilman asiallista perustelua. Avoimet kysymykset ja puolistrukturoitu haastattelutapa antavat tilaa keskustelulle ja syvällisemmille vastauksille, kuin myös perusteluille, joille on tässä työssä myös haluttu antaa tilaa.

3.1 Perustelut puolistrukturoidun teemahaastattelun takana

Eräitä ongelmia haastattelun käyttämisessä tutkimusmenetelmänä ovat Sirkka Hirsjärven ja Helena Hurmeen⁷ mukaan muun muassa seuraavat:

- haastattelijaksi tulisi kouluttautua, sillä se vaatii taitoa
- haastattelut vievät aikaa
- haastattelut voivat aiheuttaa kustannuksia
- mahdollinen virhetieto, kun haastateltava tahtoo antaa sosiaalisesti suotuisan vastauksen

Tässä tapauksessa tutkimusta on kuitenkin tehnyt poliisiopiskelija, jonka koulutukseen on sisältynyt normaalia enemmän keskustelunkäyntiin liittyvää koulutusta, kuten esimerkiksi kuulustelukoulutusta, jossa oppilasta perehdytetään keskustelun käymiseen tiedonsaantitarkoituksessa. Koulutuksen myötä esimerkiksi erilaiset tavat kysyä ja kysymysten asettelu ovat opiskelijalle jo hieman tutumpia.

⁶ Siitola 2001, 187

⁷ Hirsjärvi & Hurme 2017, 35

Vallitsevan koronatilanteen vuoksi haastattelut toteutettiin etäyhteydellä, jolloin ne eivät myöskään vieneet erityisen paljoa aikaa, koska niihin ei sisällynyt esimerkiksi matkustamista haastateltavien luokse. Samasta syystä haastattelut eivät myöskään aiheuttaneet kirjoittajalle ylimääräisiä kustannuksia, sillä ne tallennettiin jo olemassa olevilla välineillä ja ohjelmilla sujuvasti omasta olinpaikasta ilman esimerkiksi matkakustannuksia.

Sosiaalisesti suotavien vastausten mahdollisuus on otettu keskusteluissa huomioon, ja kirjoittaja osasi valmistautua niihin yhtäältä tiedostamalla mainitun mahdollisuuden ja toisaalta aiemman koulutuksen ja kokemuksen avulla.⁸

3.2 Haastatteludatan analysointi

Haastatteluiden avulla saatu aineisto on purettu ja analysoitu intuitiivisesti⁹ tekemällä havainnoista malleja ja tyypittelemällä niitä ensin matriisiksi, sitten tekstisisällöiksi. Analyysin taustalla on induktiivinen eli aineistoläheinen päättely, jonka taustalla ei ole etukäteen pohdittua valmista teoriaa. Analyysi on tehty sen vähäisyyden ja toisaalta monipuolisuuden vuoksi ad hoc¹⁰ -menetelmällä, jotta aineistosta saadaan mahdollisimman paljon työn kannalta tärkeää tietoa.

3.3 Haastattelukysymyksistä

Rehtoreille ja syyttäjille esitettyjen kysymysten kysymysrungot ovat tämän työn liitteinä (Liite2, Liite3). Kysymysten avulla pyrittiin aluksi hahmottamaan miten asiantuntijat tuntevat perusopetuslain 36 c §:ää tai lukiolain 44 §:ää ja näiden sisältöä. Lisäksi haluttiin selvittää käsitystä kaksoisrangaistavuuden kiellosta. Tämän jälkeen haluttiin rehtoreiden kohdalla selvittää, miten heidän kouluissaan toimitaan käytännössä sellaisissa tilanteissa, joissa lain mukaan voisi tulla huomioitavaksi kaksoisrangaistavuuden kiellon mahdollisuus. Tätä varten rehtoreilta tiedusteltiin alkuun kurinpidon tilaa, eli sitä miten opetuksen järjestäjä on tukenut koulua kurinpidon suunnittelussa ja toteutuksessa.

Rehtoreilta kysyttiin myös, millaisista tilanteista heidän koulussaan ilmoitetaan poliisille ja millaisissa ei. Näiden kysymysten taustalla oli halu selvittää mm. sitä miten oppilaiden oikeusturva toteutuu. Opetusviranomaisella on tietyissä tapauksissa velvollisuus ilmoittaa esimerkiksi väkivaltatapauksista aina poliisille, jolloin esitutkinta voi alkaa ja perusopetuslain 36 c § tulla sovellettavaksi.

⁸ Hirsjärvi & Hurme 2017, 35

⁹ Hirsjärvi & Hurme 2017, 136

¹⁰ Kvale 1996, viitattu teoksessa Hirsjärvi & Hurme 2017, 138

S. Kvale käyttää vuoden 1996 teoksessaan *InterViews. An introduction to qualitative research in interviewing* termiä "ad hoc", jonka Sirkka Hirsjärvi ja Helena Hurme ovat selittäneet vuoden 2017 teoksessaan *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö* tarkoittavan sitä, että tutkija "toimii parhaaksi katsomallaan tavalla saadakseen merkitykset esiin."

Rehtoreilta kysyttiin myös kurinpitorangeistuksen odottamisen pedagogisesta vaikutuksesta oppilaaseen. Lisäksi kysyttiin mm. tiedonkulusta, millä pyrittiin tuomaan esiin lainkohdan käytännön toteutuksen ongelmia.

4 PERUSOPETUSLAKI 36 C §

Perusopetuslain 36 c § kuuluu seuraavasti:

36 c § Kurinpitomenettelyn suhde syytteen vireilläoloon ja tuomioistuimen ratkaisuun

Sinä aikana, jolloin oppilasta vastaan on vireillä syyte yleisessä tuomioistuimessa, ei häntä vastaan samasta syystä saa aloittaa tai jatkaa kurinpitomenettelyä.

Jos tuomioistuin on vapauttanut oppilaan syytteestä, ei kurinpitomenettelyä saa aloittaa tai jatkaa samasta syystä muutoin kuin sellaisen menettelyn perusteella, jota ei ole katsottava rikokseksi, mutta josta voidaan rangaista kurinpidollisesti.

Jos tuomioistuin on tuominnut oppilaan rangaistukseen, ei hänelle saa samasta syystä määrätä kurinpitorangeistusta. Oppilas saadaan kuitenkin erottaa määräajaksi, jos se oppilaan tekemän rikoksen tai siihen liittyvien seikkojen perusteella on perusteltua.

4.1 Kurinpito

Kurinpidolla tarkoitetaan perusopetuslaissa sen 36 §:n ensimmäisessä momentissa mainittuja jälki-istuntoa, kirjallista varoitusta ja määräaikaista erottamista. Näistä kirjallinen varoitus ja määräaikainen erottaminen ovat kurinpitorangeistuksia, joista on annettava erillinen päätös.¹¹ Edellä mainittujen seuraamusten lisäksi oppilas voidaan myös poistaa opetustilasta tai muusta koulun järjestämästä tilaisuudesta. Näistä toimenpiteistä, sekä jälki-istunnosta ei tarvitse antaa päätöstä, mutta ne tulee kirjata, jotta niistä jää jonkinlainen jälki. Oppilas voidaan ilman erillisiä esitöitä poistaa koulusta kokonaan jäljellä olevan työpäivän ajaksi, mikäli hänen käytöksensä vaarantaa muiden koulussa olevien turvallisuuden tai opetuksen kohtuuttomalla tavalla.

Perusopetuslain 36 § tai sen esityöt¹² eivät vastaa siihen, millä perusteella kurinpitorangeistuksiksi luetellut toimenpiteet on eroteltu muusta kurinpidosta. Pykälä siis erottelee jälki-istunnon kirjallisesta varoituksesta ja määräaikaisesta erottamisesta, mutta syytä tälle ei pykälän sanamuodosta selviä. Lainkohdan esitöissä ei liioin ole selitetty sitä miksi juuri kirjallinen varoitus ja määräaikainen erottaminen on lueteltu rinnasteisiksi rikosoikeudellisen seuraamuksen kanssa.

¹¹ Perusopetuslaki 36 a §

¹² HE 205/2002

4.2 Syytteen vireilläolo

”Sinä aikana, jolloin oppilasta vastaan on vireillä syyte yleisessä tuomioistuimessa...”¹³

Kun oppilasta, eli tässä tapauksessa peruskoulussa opiskelevaa oppivelvollisuusikäistä lasta¹⁴ tai lukion opiskelijaa vastaan on vireillä syyte, tarkoitetaan sillä, että oppilas itse on vastaajana eli epäiltynä ja syytettynä rikosasiassa, jonka esitutkinta on siirretty syyttäjälle, joka on nostanut syytteen. Syyte voi olla vireillä vain rikosvastuullisen iän ylittänyttä, eli 15 vuotta täyttänyttä vastaan.¹⁵

Rikosasia päätyy syyteharkintaan yleensä poliisin suorittaman esitutkinnan jälkeen. Kun rikosasia on tutkittu riittävällä laajuudella, se siirtyy syyttäjälle syyteharkintaan. Syytteen vireilläololla tarkoitetaan vaihetta, jossa syyttäjä on suorittanut syyteharkinnan ja päättänyt nostaa syytteen. Lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa¹⁶ viidennessä luvussa käsitellään tätä vaihetta nimellä syytteen vireillepano. Kyseisen luvun ensimmäisen lainkohdan mukaan rikosasia tulee vireille haastehakemuksen saapuessa tuomioistuimen kansliaan.¹⁷ Syytteen ollessa vireillä voi syyttäjä palauttaa asian vielä takaisin poliisin käsittelyyn, mikäli jokin seikka kaipaa lisäselvitystä. Tällöin poliisi saa lisätutkintapyynnön, joka sisältää asiat, joihin toivotaan selvyyttä. Poliisi suorittaa nämä toimenpiteet, jonka jälkeen asia siirtyy takaisin syyttäjälle, ja syytteen vireilläolo jatkuu. Yleisellä tuomioistuimella tarkoitetaan käräjäoikeutta, hovioikeutta ja korkeinta oikeutta.¹⁸

4.3 Kurinpitomenettely

”...ei häntä vastaan samasta syystä saa aloittaa tai jatkaa kurinpitomenettelyä.”¹⁹

On oletettava, että 36 c §:ssä tarkoitetaan rikoksia, jotka tapahtuvat perusopetuksesta vastaavan tahon, eli koulun toimivallan piirissä. Tämä tarkoittaa, että rikos tapahtuu koulupäivän aikana, koulun alueella, kouluun tai sen oppilaisiin tai henkilökuntaan kohdistuvasti tai muuten opetuksen aikana. Tätä ei suoranaisesti perusopetuslaissa todeta, mutta koska pykälässä puhutaan kurinpitomenettelyn ja syytteen vireilläolon suhteesta lienee selvää, että ne liittyvät samaan tekoon. Koulun oikeus kurinpitomenettelyyn liittyy yksinomaan perusopetuslaissa mainittuihin tekoihin ja toimintatapoihin, kuten oppilaan vilpillinen toiminta, koulun järjestyssääntöjen rikkominen, opetuksen häiritseminen tai muu epäasiallinen käytös²⁰

Rikoksen tapahduttua asian käsittely kestää rikoksen luonteesta ja paikasta riippuen viikoista kuu-
kautiin ennen kuin se päättyy syyttäjälle ja edelleen syyteharkintaan. Tilanteessa, jossa rikosasia

¹³ Perusopetuslaki 36 c § 1 mom.

¹⁴ Perusopetuslaki 25 §.

¹⁵ Rikoslaki 39/1889 3:4.

¹⁶ Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997).

¹⁷ Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 5:1.

¹⁸ Oikeudenkäymiskaari (4/1734) 1:2.

¹⁹ Perusopetuslaki 36 c § 1 mom.

²⁰ Perusopetuslaki 36 c §.

tulisi vireille tuomioistuimeen puolessa vuodessa tapahtuneesta koulu olisi saattanut ehtiä tekemään päätöksen esimerkiksi määräaikaisesta erottamisesta, joka saa kestää enintään kolme kuukautta.²¹ Mikäli kolme kuukautta kestävä määräaikainen erottaminen pantaisiin täytäntöön loka-kuussa, mutta syyte tulisi vireille tuomioistuimeen marraskuussa, olisi määräaikainen erottaminen tällöin keskeytettävä etuajassa heti syytteen tultua vireille. Tämä kuitenkin edellyttäisi, että koulu tietäisi syytteen vireille tulosta.

4.3.1 Kirjallinen varoitus ja määräaikainen erottaminen

Koska kirjallisesta varoituksesta ja määräaikaisesta erottamisesta tulee perusopetuslain 36 a §:n ensimmäisen momentin mukaan antaa päätös, on näitä kahta toimenpidettä tarkasteltava hallinto-oikeudellisesta näkökulmasta. Lain oikeudenkäynnistä hallintoasioissa²² 14 luvun 122 § koskee päätöksen, eli tässä tapauksessa kirjallisen varoituksen tai määräaikaisen erottamisen täytäntöönpanoa. Lainkohdan mukaan päätöksen on oltava lainvoimainen ennen kuin se voidaan panna täytäntöön. Lainvoimaisuus saavutetaan, kun viranomainen, tässä tapauksessa opetusviranomainen, antaa päätöksen, jonka valitusajaksi on umpeutunut. Laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa määrittelee lainvoiman 1 luvun 4 §:ssä viranomaisen päätöksen *pysyvyytenä* siten, että oikaisuvaatimuksen tai valituksen aikaikkuna on mennyt umpeen, tai että päätökseen ei saisi lainkaan vaatia oikaisua tai muutosta.

Perusopetuslaissa tarkoitettuun päätökseen, tässä tapauksessa siis kirjalliseen varoitukseen tai määräaikaiseen erottamiseen, saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen. Oikaisuvaatimusta ei edellä mainituissa asioissa voi hakea. Valitus hallinto-oikeuteen on toimitettava 14 vuorokauden kuluessa päätöksen tiedoksiannosta. Päätös kurinpitorangaistuksesta tulee siis lainvoimaiseksi aikaisintaan kahdessa viikossa päätöksen antamisesta.²³ Kurinpitorangaistus voidaan kuitenkin 36 a § 4. momentin mukaan panna täytäntöön ennen tämän kahden viikon valitusajan umpeutumista eli ennen lainvoimaisuutta, mikäli oppilaan väkivaltaisuus tai uhkaava käytös vaarantavat koulun henkilökunnan tai oppilaiden turvallisuuden.²⁴

Käytännössä tapahtuneesta voi kuitenkin kulua enemmän kuin 14 vuorokautta siihen, että kurinpitorangaistus voidaan panna täytäntöön, mikäli rangaistukseksi valikoituu määräaikainen erottaminen. Päätöksen määräaikaisesta erottamisesta tekee perusopetuslain mukaan monijäseninen toimielin, joka päättää myös kirjallisesta varoituksesta. Poikkeuksena ovat kuitenkin toisen asteen koulut, jotka ovat päättäneet antaa oikeuden kirjallisen varoituksen antamiseen rehtorille. Tällöin rehtori voi antaa kirjallisen varoituksen itsenäisesti ilman toimielintä.²⁵

²¹ Perusopetuslaki 36 §.

²² Laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (5.7.2019/808)

²³ Perusopetuslaki 42, 42a, 42 b §.

²⁴ Perusopetuslaki 7:36 a §.

²⁵ Perusopetuslaki 36 a §.

Kun kyseessä on oppilaan määräaikainen erottaminen, tulee päätöksenteossa olla mukana sosiaalitoimen edustaja, ellei sellaisen läsnäolo ole ilmeisen tarpeetonta.²⁶

4.4 Syytteestä vapauttaminen

”Jos tuomioistuin on vapauttanut oppilaan syytteestä...”²⁷

Syytteistä vapautumisella tarkoitetaan käytännössä sitä, että vastaaja eli rikoksesta epäilty jätetään tuomitsematta, tai tuomioistuin hylkää syytteen. Päätökseen tuomitsematta jättämisestä voi johtaa moni seikka, mutta selkein selitys tähän löytyy oikeudenkäymiskaaren 17:3§:stä, jonka mukaan tuomioistuin voi tuomita vastaajan syylliseksi vain tilanteissa, joissa tämän syyllisyydestä ei jää varteenotettavaa epäilystä. Toisin sanoen vastaaja voidaan vapauttaa syytteestä silloin, kun näyttö hänen syyllisyydestään ei ole tarpeeksi vakuuttavaa, jotta hänet voitaisiin tuomita.

Vastaajan kohdalla voidaan myös tietyin perustein tehdä syyttämättäjättämispäätös. Lisäksi esitutkintaa voidaan rajoittaa jo ennen syyteharkintaa, mutta näihin prosessipäätöksiin ei oteta tässä työssä enempää kantaa.

4.5 Muu kuin rikos kurinpidon perusteena

”...ei kurinpitomenettelyä saa aloittaa tai jatkaa samasta syystä muutoin kuin sellaisen menettelyn perusteella, jota ei ole katsottava rikokseksi, mutta josta voidaan rangaista kurinpidollisesti.”²⁸

Muita tekoja, jotka eivät ole rikoslaissa säädettyjä rangaistavia rikoksia, mutta jotka voivat olla perusteena kurinpitorangeistukselle, ovat koulun järjestyssääntöjen rikkomiseen liittyvät teot. Espoon kaupunki on ohjeessaan (Liite 1) määrittänyt tällaisiksi häiritsemisen, koulun järjestyksen rikkomisen sekä vilpillisen menettelyn.

”Jos tuomioistuin on tuominnut oppilaan rangaistukseen, ei hänelle saa samasta syystä määrätä kurinpitorangeistusta.”²⁹

Tämä lause ilmentää kaksoisrangaistavuuden kiellon periaatetta, jota käsitellään seuraavassa luvussa erilaisista näkökulmista.

²⁶ Lastensuojelulaki (417/2007) 24 § 2 mom.

²⁷ Perusopetuslaki 36 c § 2 mom.

²⁸ Perusopetuslaki 36 c § 2 mom.

²⁹ Perusopetuslaki 36 c § 3 mom.

5 NE BIS IN IDEM – KAKSOISRANGAISTAVUUDEN KIELTO

Ne bis in idem -periaatteen taustalla on niin kutsuttu kaksoisrangaistavuuden kiello. Kyseessä on ikivanha periaate, jonka mukaan samasta asiasta ei saa rangaista kahdesti. Periaate lienee kirjoitettu muistiin ensimmäisen kerran jo antiikin Rooman lakiperiaatteena nimeltä *bis de eadem re ne sit actio*, joka tarkoittaa vapaasti käännettynä, että *toiminta ei voi olla moitittava kaksi kertaa*.³⁰

Vaikka kyseessä onkin oikeudellinen käsite ja periaate, ei se koske ainoastaan tuomioistuimen langettamia rikosoikeudellisia rangaistuksia. Koska koulumaailmassa tapahtuneisiin oppilaiden tekemiin rikkomuksiin liittyvää oikeuskäytäntöä kaksoisrangaistavuuden kiellon alaisissa tapauksissa ei tätä työtä varten löydetty, tarkastellaan asiaa kuvitteellisten tilanteiden avulla. Näin toimien voidaan edelleen pohtia, ovatko hallinnollinen seuraamus nimeltä määräaikainen erottaminen ja rikosoikeudellinen seuraamus yhdenvertaisia, eli muodostavatko ne toisilleen esteen kaksoisrangaistavuuden kiellon perusteella. Asian tarkastelu aloitetaan seuraavassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä.

5.1 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja Engel-kriteerit

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (jäljempänä EIT) tarkastelee *ne bis in idem* -periaatteen alaisia tapauksia vakiintuneesti mm. niin sanottujen Engel-kriteerien avulla. Kriteerit saivat alkunsa tapauksesta Engel ym. v. Alankomaat (5100/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, 8.6.1976) ja niitä sovellettiin alun perin veronkorotustapauksissa. Sittemmin kriteereitä on sovellettu myös muihin tapauksiin.³¹ EIT:n ratkaisukäytäntöä käytetään tässä työssä sekä kansainvälisen vertailun, että edellä mainittujen kriteerien vuoksi. Lisäksi on huomioitava, että korkein oikeus viittaa päätöksissään usein EIT:n ratkaisuihin, joten niillä voidaan ajatella olevan tärkeä vaikutus lain tulkintaan.

Kirjoittajan tietoon tulleet ennakkotapaukset, jotka liittyvät hallinnollisen seuraamuksen ja rikosoikeudellisen seuraamuksen suhteeseen kaksoisrangaistavuuden kiellon näkökulmasta, liittyvät lähes yksinomaan veroseuraamuksiin, joissa vastaajat ovat esimerkiksi maksaneet liian vähän tai epäohjonmukaisesti arvonlisäveroa. Tästä on aiheutunut jonkinlainen rahallinen seuraamus verotajan toimesta, jolloin tuomiota veropetoksesta ei ole kaksoisrangaistavuuden kiellon vuoksi voitu antaa. Perusopetuslain 36 c §:n tulkinnan kannalta on perusteltua tutkia, voivatko nämä tapaukset olla verrattavissa määräaikaiseen erottamiseen, sillä vero- ja kurinpitoseuraamukset ovat luonteiltaan hyvin erilaisia.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin kuvaa Engel-kriteereitä ohjeessaan kaksoisrangaistavuuden kiellon alaisten tapausten arviointiin seuraavasti:

³⁰ Max Planck Encyclopedias of International Law. (17.4.2021). Ne bis in idem. Haettu osoitteesta <https://opil.oup-law.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e66>

³¹ Tieteen termipankki: Ne bis in idem, laajempi kuvaus. (17.4.2021). Haettu osoitteesta https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeus-tiede:ne_bis_in_idem/laajempi_kuvaus

“The first criterion is the legal classification of the offence under national law, the second is the very nature of the offence and the third is the degree of severity of the penalty that the person concerned risks incurring. The second and third criteria are alternative and not necessarily cumulative. This, however, does not rule out a cumulative approach where separate analysis of each criterion does not make it possible to reach a clear conclusion as to the existence of a criminal charge (Sergey Zolotukhin v. Russia, § 53, Jussila v. Finland [GC], §§ 30-31; Mihalache v. Romania [GC], § 54).”^{32 33}

Engel-kriteerit ovat siis lyhyesti muotoiltuna seuraavat:

- Johtuvatko molemmat seuraamukset suoraan kansallisesta rikoslaista? Jos kyllä, kaksoisrangaistavuuden kieltoa sovelletaan. Jos ei, katso seuraavat kriteerit.
- Mikä on seuraamuksen luonne? Liittyykö siihen rahallinen seuraamus tai vapaudenmenetystä?
- Mikä on seuraamuksen vakavuus verrattuna rikosoikeudellisiin seuraamuksiin, eli sakkoon ja vankeuteen? Onko seuraamuksen vakavuus samaa luokkaa esimerkiksi rahallisesti?

Esimerkkinä olkoon kuvitteellinen tapaus, jossa 15-vuotias ja siten rikosoikeudellisesti vastuullisessa iässä oleva syyntakeinen, eli tekonsa ymmärtävä oppilas pahoinpitelee toisen oppilaan koulupäivän aikana. Oppilas olisi täten syyllistynyt sekä rikoslain 21:5:n mukaiseen perusmuotoiseen pahoinpitelyyn, että koulun järjestyssääntöjen rikkomiseen. Olettakaamme, että koulu on kurinpitosuunnitelmassaan määritellyt tällaisen teon johtavan määrääkaiseen erottamiseen.

Ensimmäisen Engel-kriteerin mukaan on tarkasteltava, ovatko molemmat mahdolliset toimenpiteet kansallisen rikoslain mukaisia seuraamuksia. Tuomio pahoinpitelystä on suoraan sidoksissa rikoslakiin, mutta määrääkainen erottaminen on hallinnollinen, ei rikosoikeudellinen seuraamus. Tässä tapauksessa on siis tarkasteltava myös kahta muuta Engel-kriteeriä, koska ensimmäinen ei täyty.

Toisen kriteerin mukaisesti on tarkasteltava määrääkaisen erottamisen luonnetta, eli sitä, onko määrääkainen erottaminen seuraamuksena *rangaistusluonteinen*. Mikä sitten on rangaistusluonteinen hallinnollinen seuraamus? Finlexin julkaisemassa ja oikeusministeriön Selvityksiä ja ohjeita -sarjassa ilmestyneeseen oppaaseen perustuvassa Lainkirjoittajan oppaan kohdassa 12.10 hallinnollisten sanktioiden sääntelyperiaatteista kohdassa 12.10.2. *Hallinnollisen sanktion määrittely* to-detaan seuraavaa:

”Hallinnollisena sanktiona eli rangaistusluonteisena hallinnollisena seuraamuksena voidaan lähtökohtaisesti pitää hallintopäätökseen perustuvaa seuraamusta, joka on asiallisesti rinnastettavissa

³² Euroopan ihmisoikeustuomioistuin 2020, 7

³³ *”Ensimmäinen kriteeri on rikkomuksen laillisen luokittelun arvioiminen kansallisessa laissa. Toinen [kriteeri] tarkastelee rikkomuksen varsinaista luonnetta, ja kolmas taas rikkomuksen tekijää uhkaavan rangaistuksen vakavuutta. Toinen ja kolmas kriteeri ovat vaihtoehtoisia, eivätkä niinkään kumulatiivisia. Tämä ei kuitenkaan sulje pois kumulatiivista lähestymistapaa silloin, kun jokaisen kriteerin erillinen tarkastelu ei anna mahdollisuutta päästä selkeään lopputulokseen sen osalta, onko seuraamus luonteeltaan rikosoikeudellinen.”*

rikosoikeudelliseen rangaistukseen ja jonka hallintoviranomainen määrää lain rikkomisen johdosta luonnolliselle henkilölle tai oikeushenkilölle. Useimmiten tällainen hallinnollinen sanktio sisältää velvoitteen suorittaa rangaistusluonteinen seuraamusmaksu.”³⁴

Oikeusministeriö puolestaan kuvaa rikosoikeudellisista seuraamuksista kertovalla internetsivullaan selkeästi, että rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän yleisiin rangaistuksiin luetaan rikesakko, sakko, ehdollinen vankeus, yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus sekä ehdoton vankeus.³⁵ Määräaikainen erottaminen tai kirjallinen varoitus eivät muistuta luonteiltaan mitään näistä seuraamuksista.

Määräaikaista erottamista ei voitaisi edellisen perusteella rinnastaa rikosoikeudelliseen rangaistukseen, sillä se ei sisällä vapaudenmenettämistä tai sakkoa, jotka ovat kaksi perinteistä rikosoikeudellista seuraamusvaihtoehtoa. Opetusviranomaisen ei myöskään anna päätöstä erottamisesta siksi, että oppilas on rikkonut lakia, vaan siksi, että oppilas on rikkonut koulun järjestyssääntöä. Päätös ei koskaan sisällä minkäänlaista seuraamusmaksua oppilaalle tai tämän huoltajalle. Näin ollen on aiheellista pohtia myös toisen Engel-kriteerin kohdalla sitä, voidaanko määräaikaista erottamista pitää esteenä syytteen vireilläololle ja tuomioistuimen ratkaisulle.

Kolmannen Engel-kriteerin mukaan tulee tarkastella toimenpiteen vakavuutta ja rikosoikeudellisuutta, toisin sanoen, voidaanko sitä verrata rikosoikeudellisiin seuraamuksiin sen vakavuuden ja vaikutuksen perusteella. Tällä tarkoitetaan, että mikäli rangaistukseen liittyisi vapaudenmenetystä tai rahallista sanktiota, on seuraamusta verrattava esimerkiksi mahdollisen sakon suuruuteen tai vapauden menetyksen pituuteen. Näin olisi esimerkiksi veronkorotuspäätöksessä, jossa päätöksensaaaja joutuisi maksamaan huomattavan määrän rahaa verottajalle. Summa voisi olla verrattavissa rikosoikeudelliseen seuraamukseen sakon, vahingonkorvauksen tai menettämisseuraamuksen muodossa. Edellä mainitut seikat huomioiden kolmaskaan Engel-kriteeri ei näyttäisi täyttyvän määräaikaisen erottamisen, eikä liioin kirjallisen varoituksen kohdalla.³⁶

Kun tarkastellaan lähemmin määräaikaista erottamista, on todettava, että perusopetuslain 36 a §:n mukaisesti määräaikaisesti erotetulle oppilaalle on erottamisen ajaksi järjestettävä opetus, jotta hän ei jää muusta luokasta jälkeen. Opetus voidaan järjestää oppilaalle reaaliajassa etäyhteydellä tai esimerkiksi varsinaisen koulupäivän jälkeen koulun tiloissa. Opetus voidaan myös järjestää oppilaan kotona, sillä jokaisella on Suomen perustuslain³⁷ 16 §:n mukaan oikeus maksuttomaan perusopetukseen, ja oppivelvollisuudesta on määrätty perusopetuslaissa.³⁸ Tämä tarkoittaa, että määräaikaisella erottamisella oppilaalta ei tule evätä mitään muuta kuin läsnäolo koulun tiloissa muiden

³⁴ Finlex. (17.4.2021). Lainkirjoittajan opas. Haettu osoitteesta <http://lainkirjoittaja.finlex.fi>

³⁵ Oikeusministeriö. (17.4.2021). Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Haettu osoitteesta <https://oikeusministerio.fi/rikosoikeudellinen-seuraamusjarjestelma>

³⁶ Euroopan unionin tuomioistuin. (17.4.2021). Euroopan unionin tuomioistuimen julkisasiamiehen ratkaisuehdotus asiassa C524/15. Haettu osoitteesta <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=194362&doclang=EN>

³⁷ Perustuslaki 731/1999

³⁸ Perustuslaki 16 §, Perusopetuslaki 25 §

oppilaiden kanssa samaan aikaan. Kyseessä ei siis ole vapaudenmenetys, rahallinen menetys tai muukaan varsinainen menetys. Määräaikaisen erottamisen tarkoitus on ensisijaisesti turvata muiden opiskelijoiden työrauha ja henkilökunnan työturvallisuus.

5.2 Saako syyttäjä nostaa syytteen?

Syytteen vireilläolo on perusopetuslain 36 c §:n mukaan yleensä este kurinpitomenettelylle, pois lukien kolmannessa momentissa tarkoitettut tapaukset. Mikäli koulu on kuitenkin ehtinyt antaa päätöksen kurinpitomenettelystä ja päätös on pantu täytäntöön, on mahdollista, ettei syyttäjä enää käytännössä nostaisi rikoksesta syytettä. Tätä voidaan pitää ongelmallisena erityisesti tilanteissa, joissa oppilas on nopealla menettelyllä saatettu erottaa lyhyeksi ajaksi, jopa vain muutamaksi päiväksi. ”Nopealla menettelyllä” tarkoitetaan toisen asteen oppilaitoksissa lukiolain nojalla käytössä olevaa mahdollisuutta, jonka mukaan opetuksen järjestäjä voi johtosäännössä oikeuttaa rehtorin tekemään yksin päätöksen määräaikaisesta erottamisesta. Tällöin siihen ei tarvita monijäsenistä toimielintä.³⁹

Perusopetuslain 36 c §:n esityöt eivät myöskään vastaa siihen kysymykseen, onko lainkohta tarkoitettu tulkittavaksi molempiin suuntiin. Ei siis ole selvää onko lainkirjoittaja tarkoittanut kieltää kurinpitomenettelyn ainoastaan syytteen vireilläolon aikana, vai olisiko ennen syytteen vireille tuloa toimeenpantu kurinpitorangeistus tarkoitettu niin ikään esteeksi syytteen tutkimiselle ja tuomioistuinten ratkaisulle. Jos ajatellaan, että määräaikaisen erottamisen tärkein funktio on säilyttää kouluympäristö turvallisena, voidaan syytteen vireille tulon aikaan tai sen jälkeen annettua kurinpitorangeistusta perustellusti pitää tarpeettomana. Haastatteluaineiston perusteella voidaan todeta, että kurinpitorangeistukset toimivat parhaiten välittömästi annettuina, jolloin lainkohdassa kuvattu tilanne vaikuttaa käytännössä mahdottomalta.

Perusopetuslain 36 c § muodostaa ongelman myös sellaisissa tilanteissa, joissa asianomistajat tekevät rikosilmoituksen vasta viikkojen, kuukausien tai jopa vuosien kuluttua kokemastaan. Syitä tähän on monia, esimerkkeinä asianomistajan kokema epävarmuus, tukiverkoston vähäinen tietoisuus rikosprosessin mahdollisuudesta, tai epäillyn painostus. Mikäli koulu olisi ehtinyt antaa asiassa kurinpitorangeistuspäätöksen, on olemassa riski, ettei rikoksesta epäilty saisi asiassa enää tuomiota kaksoisrangaistavuuden kiellon perusteella tämän lainkohdan ollessa voimassa.

Koska aikaisempaa oikeuskäytäntöä ei ole aiheeseen liittyen käytettävissä, vertaillaan seuraavassa luvussa koulumaailman kurinpitorangeistuksen ja syytteen vireilläolon suhdetta, eli hallinnollisen päätöksen ja rikosoikeudellisen prosessin välistä suhdetta muihin sellaisiin tapauksiin, joissa vastakkain on ollut jonkinlainen hallinnollinen seuraamus ja rikosoikeudellinen seuraamus.

³⁹ Lukiolaki 42 §

Seuraavassa luvussa luodaan katsaus kaksoisrangaistavuuden kiellon soveltamiseen oikeuskäytännössä sekä Suomessa, että ulkomailla. Koulumaailman esimerkkien puuttuessa verrokkeina toimivat verotukseen ja vankilan kurinpitoon liittyvät tapaukset, joita voidaan pitää aiheen kannalta merkittäviltä.

6 KAKSOISRANGAISTAVUUDEN KIELTO OIKEUSKÄYTÄNNÖSSÄ

6.1 Verotuksessa

Korkein oikeus antoi vuonna 2010 ratkaisun asiassa, jossa A:lle oli määrätty verottajan toimesta jälkeenpäin maksettavia veroja sekä veronkorotus. A maksoi sekä jälkiverot että veronkorotukset, jonka jälkeen syyttäjä vaati tälle tuomiota törkeästä veropetoksesta. Korkein oikeus on arvioinut tilannetta siten, että syytettä ei saisi edes tutkia, koska vastaajalle oli jo annettu hallinnollinen seuraamus eli veronkorotuspäätös, joka oli pantu täytäntöön. Päätöksessä oli viitattu Engel-kriteereihin.⁴⁰

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön lisäksi myös perustuslakivaliokunnan lausunto 9/2012 vp tukee ajatusta siitä, että rangaistusluontoista hallinnollista seuraamusta voisi tietyissä tapauksissa pitää vertailukelpoisena rikosoikeudellisen seuraamuksen kanssa. Tällaisessa tilanteessa on kuitenkin mietittävä, mitä ovat ne seikat ja perustelut, joiden vuoksi kaksoisrangaistavuuden kiello tulisi kyseeseen⁴¹

Vertailu verotapausten ja koulun kurinpitörangaistuksen välillä olisi perusteltavissa lähinnä sillä, että veronkorotus on niin ikään hallinnollinen seuraamus.⁴² Koska määräaikainen erottaminen ei kuitenkaan sisällä rahallista seuraamusta, ei tällaisia verotukseen liittyviä tapauksia voida pitää sopivina verrokkeina. Määräaikaista erottamista ei voi pitää rinnasteisena veronkorotuksen kanssa siten, että se voisi niin ikään olla esteenä tuomioistuimen ratkaisulle.

Myös Euroopan unionin tuomioistuin on ratkaissut verotukseen liittyviä tapauksia, joissa on tullut harkittavaksi kaksoisrangaistavuuden kiello. Esimerkkinä asia C-617/10, jossa Ruotsin verotusviranomaisen määräsi vuonna 2007 Hans Åkerberg Franssonille veronkorotuksen tämän annettua virheellisiä tietoja aikaisempien vuosien veroilmoituksissaan. Åkerberg Fransson hyväksyi veronkorotuspäätöksen. Vuonna 2009 Åkerberg Franssonia vastaan nostettiin kuitenkin syyte törkeästä veropetoksesta liittyen samaan tapaukseen, eli vuosien 2004 ja 2005 veroepäselvyyksiin. Haaparannan käräjäoikeus pyysi ennakkoratkaisua Euroopan unionin tuomioistuimelta pyytäen tätä arvioimaan sitä, tulisiko syyte Åkerberg Franssonia vastaan hylätä kaksoisrangaistavuuden kiellon perusteella. Unionin tuomioistuin toteaa ratkaisussaan, että ne bis in idem -periaatteen soveltaminen

⁴⁰ KKO 2010:45

⁴¹ PeVL 9/2012 vp — HE 3/2012 vp.

⁴² Verohallinto, A66/200/2018, 3.1.3

edellyttää sitä, ”että lainvoimaiseksi tulleella päätöksellä syytettyä kohtaan jo toteutetut toimenpiteet ovat luonteeltaan rikosoikeudellisia”⁴³ (C-617/10, 34). Tuomioistuin toteaa kuitenkin, ettei perusoikeuskirjan 50 artiklassa mainittu ne bis in idem -periaate ole varsinaisesti esteenä sillä, että valtio määräisi vastaajalle sekä verotuksellisen, että rikosoikeudellisen seuraamuksen, paitsi jos veroseuraamus on luonteeltaan rikosoikeudellinen. Tätä luonnetta taas arvioidaan Engel-kriteerien avulla. Tuomioistuin totesi tuomiossaan, että arvio rikosoikeudellisesta luonteesta jäisi Haaparannan käräjäoikeuden tehtäväksi.

Tässä tapauksessa myös unionin tuomioistuimen menettely siis tukee Engel-kriteeristön käyttöä seuraamusten rikosoikeudellisen luonteen arvioimiseksi.

6.2 Vankeinhoidossa

KKO2016:1

Korkeimman oikeuden ratkaisussa 2016:1 arvioitiin sitä, oliko A:n saama vankilain mukainen kurinpitörangaistus rinnastettavissa rikosoikeudelliseen seuraamukseen. A oli vankeustuomiota suorittaessaan saanut huumausaineen käyttörikoksen vuoksi yksinäisyysrangaistuksen, joka on hallinnollinen kurinpitörangaistus. Myöhemmin syyttäjä vaati A:lle samasta teosta rangaistusta huumausaineen käyttörikoksesta. Korkein oikeus totesi kuitenkin ratkaisussaan yksinäisyysrangaistuksen olleen seuraamuksena laadultaan sellainen, että se esti syytteen tutkimisen kaksoisrangaistavuuden kiellon vuoksi.⁴⁴

Vaikka tässä tapauksessa A oli jo menettänyt vapautensa suorittaessaan vankeusrangaistusta, kaivattua yksinäisyysrangaistus vapautta entisestään, sillä mm. vangin mahdollisuutta osallistua vapaa-ajan toimintaan, käyttää rahaa, ostaa laitosmyymälän tuotteita sekä tavata muita vankeja rajoitetaan.⁴⁵ Tällöin voisi olla perusteltua pitää yksinäisyysrangaistusta sellaisena rangaistusluontoisena hallinnollisena seuraamuksena, joka sisältäisi vapaudenmenetyksen. Näin ollen tämäkään tapaus ei ole suoraan verrattavissa oppilaan määräaikaan erottamiseen.

HeIHO 2017:4

Helsingin hovioikeuden tuomiossa vuodelta 2017 oli kyse siitä, että vankeustuomioita suorittavia A:ta, B:tä ja C:tä epäiltiin vankilan alueella tapahtuneista pahoinpitelyistä, mistä syyttäjä vaati heille rangaistusta. A, B ja C vaativat syytteiden tutkimatta jättämistä ne bis in idem -periaatteen nojalla, sillä heidät oli pahoinpitelyjen vuoksi päätetty vankilan toimesta pitää muista vangeista erillään ja sijoittaa varmuusosastolle. Rikosseuraamuslaitos perusteli näitä toimenpiteitä vankilaturvallisuuden

⁴³ Euroopan unionin tuomioistuin. (17.4.2021). Euroopan unionin tuomioistuimen tuomio asiassa C-617/10. Haettu osoitteesta <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX%3A62010CJ0617>

⁴⁴ KKO 2016:1

⁴⁵ Rikosseuraamuslaitos, määräys 5/004/2016

vaarantamisella ja rikosten estämisellä. Koska A:lle, B:lle ja C:lle määrätyt toimenpiteet eivät vankeuslain⁴⁶ mukaan olleet kurinpitotoimenpiteitä, hylkäsi Hovioikeus A:n, B:n ja C:n valitukset Hyvinkään käräjäoikeuden langettamasta tuomiosta.

Vaikka oppilaan määräaikainen erottaminen onkin perusopetuslain mukaan hallinnollinen kurinpitovangastus, voisi sitä luonteensa vuoksi silti verrata edellä mainitun tapauksen erillään pitämiseen. Oppilaan vapautta ei rajoiteta, eikä hänen vuorovaikutusmahdollisuuksiaan muiden ihmisten kanssa rajoiteta lainkaan. Käytännössä oppilas pidetään vain erillään muista oppilaista ja koulun henkilökunnasta muun opetuksen ajan, mutta koulun ulkopuolista toimintaa ei luonnollisesti ole rajoitettu millään tavalla. Määräaikaisessa erottamisessa osin taustalla myös oppilaitosturvallisuus, samoin kuin vankilan erilläänpitämistoimenpiteessä.

6.3 Määräaikainen erottaminen Suomen poliisissa

Vuonna 2015 Helsingin poliisilaitos erotti vanhemman konstaapelin määräajaksi tämän saatua jo sakkotuomion Kanta-Hämeen käräjäoikeudelta liittyen henkilörekisteririkokseen ja virkavelvollisuuden rikkomiseen. Konstaapeli valitti tapauksesta hallinto-oikeuteen vedoten muun muassa kaksoisrangaistavuuden kieltoon. Hän koki määräaikaisen erottamisen kohtuuttomana saatuaan jo sakkotuomion. Helsingin hallinto-oikeus hylkäsi valituksen. Päätöksessään se totesi, että ”poliisilaitoksen tekemä määräaikainen erottaminen ei kuitenkaan ole Suomen sisäisen lainsäädännön mukaan rikosoikeudellinen seuraamus eikä sellaiseksi tarkoitettu.”⁴⁷

Vaikka poliisilaitoksen määräaikaisen erottamispäätöksen taustalla ovat epäilemättä toisenlaiset syyt kuin koulumaailmassa, voidaan tätä pitää tärkeänä kannanottona asiaan liittyen.

7 KAKSOISRANGAISTAVUUDEN KIELLOSTA POIKKEAMINEN, MILLÄ PERUSTEELLA?

”Oppilas saadaan kuitenkin erottaa määräajaksi, jos se oppilaan tekemän rikoksen tai siihen liittyvien seikkojen perusteella on perusteltua.”⁴⁸

Lainkohdassa tarkoitettua ”rikosta” tai siihen liittyviä seikkoja ei ole tarkemmin määritelty perusopetuslain 36 c §:n esitöissä. Lainkohta ei siis yksilöi, millainen teko olisi tarpeeksi vakava, jotta kurinpitovangastus ei enää olisi niin kutsuttua estävää laatua, eli sen toimeenpaneminen ei olisi kaksoisrangaistavuuden kiellon alaista eikä estäisi syyttäjää nostamasta syytettä.

⁴⁶ Vankeuslaki 767/2005

⁴⁷ Helsingin hallinto-oikeus, A: 13.4.2017. Päätös 17/0302/2.

⁴⁸ Perusopetuslaki 36 c § 3mom.

Seuraavassa luvussa kaksoisrangaistavuuden kiellon ja perusopetuslain 36 c §:n suhdetta tarkastellaan aiemmin mainituista haastatteluista saatujen tietojen perusteella. Haastatelluilla kouluilla ei ole yhtenevää linjausta siitä, mikä olisi lainkohdassa tarkoitettu tarpeeksi vakava teko, sillä tähän ei ole ollut saatavilla virallista tulkintaa tai ohjetta miltään taholta. Yhteenvetona voidaan todeta, että oppilaitoksilla ja syyttäjillä on tällä hetkellä vain valistuneita arvauksia niistä seikoista, jotka voisivat riittää, jotta oppilas voitaisiin erottaa ja tuomita tuomioistuimessa samasta asiasta. Lienee selvää, että erittäin vakava henkeen ja terveyteen liittyvä rikos voisi olla tällainen, mutta arvioiminen tulee vaikeammaksi, kun tarkastellaan lievempiä rikosnimikkeitä.

8 HAASTATTELUTUTKIMUKSEN TULOKSET

8.1 Haastattelut käytännössä

Neljä haastateltua rehtoria valikoituivat Espoon kaupungin alueelta osin sattumanvaraisesti, osin henkilökohtaisen kiinnostuksen perusteella. Syyttäjät valikoituivat työnkuvan ja työkokemuksen perusteella.

Haastattelun aihepiiri voi osalle haastateltavista olla vaikea tai arka, koska se koskettaa osin alaikäisten turvallisuutta ja oikeusturvaa. Tämän vuoksi jokaiselle haastateltavalle tarjottiin mahdollisuutta pysyä anonyyminä. Tutkimuksen taustat sekä sen käytännön toteutukseen liittyvät asiat käytiin jokaisen haastateltavan kanssa läpi haastattelun aikana sekä puhelussa ennen haastattelua luottamuksen muodostamiseksi.

Haastattelut toteutettiin vallitsevan koronapandemiatilanteen vuoksi etäyhteyksien avulla Microsoft Teams -ohjelmaa käyttäen. Haastattelut tallennettiin Teamsin toiminnolla, minkä lisäksi ne tallennettiin puhelimen äänitystoiminnolla varmuuskopioksi. Tallennuksesta ilmoitettiin haastateltaville haastattelun alussa ja kerrottiin, että tallenteet tuhotaan työn valmistuttua, eikä niitä esitetä kenellekään ulkopuoliselle. Haastattelut tallennettiin litteroinnin ja analyysin helpottamiseksi.

Kukin haastattelu oli kestoaltaan noin 1-1,5 tuntia, jonka aikana haastateltavilta kysyttiin 19 pääkysymystä. Niiden lisäksi kysyttiin lisäkysymyksiä puolin ja toisin keskustelun lomassa. Puolistrukturoitu haastattelumuoto antoi myös mahdollisuuden vaihdella kysymysten paikkaa keskustelun mukaan, sekä täsmentää kysymysten merkitystä kullekin haastateltavalle tarpeen mukaan.

Ennen haastattelua kirjoittaja on perehtynyt aiheeseen liittyvään lainsäädäntöön sekä tiettyihin ongelmakohtiin, joiden perusteella kysymykset muodostettiin. Puolistrukturoituja haastatteluja on tätä työtä varten tehty kuusi kappaletta, joista neljässä haastateltiin kahta yläasteen ja kahta lukion rehtoria. Näiden lisäksi haastateltiin kahta syyttäjää. Haastateltavat ovat valikoituneet niin kutsuttua

monimetodista lähestymistapaa⁴⁹ noudattaen kahdesta eri ammattikunnasta, sillä tarkoitus on esitellä samaan aiheeseen kahta eri näkökulmaa rehtoreiden ja syyttäjien silmin. Haastattelumäärän vuoksi tämän työn avulla ei voida tehdä yleistyksiä, mutta se ei myöskään ole työn varsinainen tarkoitus.

Kantavia teemoja haastatteluissa olivat rehtoreiden kohdalla seuraavat:

- lainsäädännön tunteminen
- käytäntö
- kasvatuksellisuus
- kehitysajatukset ja oma osaaminen

sekä syyttäjien kohdalla seuraavat:

- lakitekstin sisältö
- kaksoisrangaistavuuden kieltö
- käytäntö
- kehitysajatukset

8.2 Yhteiset huomiot rehtoreiden haastatteluista

Haastatteluaineistosta selvisi useita rehtoreiden välisiä yhteneväisiä mielipiteitä ja näkemyksiä. Neljän haastattelun perusteella ei voida vielä tehdä yleistyksiä, mutta vastaukset antavat kuitenkin suuntaa-antavaa kuvaa nykytilasta.

Kaikki rehtorit tunsivat perusopetuslain 36c §:n sisällön. Kolme neljästä myönsi, ettei tunne pykälää kuin yleisellä tasolla, mutta tieto sen olemassaolosta ja perusajatuksesta oli jokaisella. Kaikki rehtorit tiesivät, mitä tarkoitetaan kaksoisrangaistavuuden kiellolla, mutta kuten tämän pykälän esitöissä, myös rehtoreiden edustamista kouluista puuttui linjaus ja ylimalkaan tieto siitä, millainen teko olisi pykälän kolmannessa momentissa tarkoitettu sellainen teko, joka olisi tarpeeksi vakava, jotta siitä voitaisiin antaa kurinpitorangaistus syytteen vireilläolosta ja kaksoisrangaistavuuden kiellosta huolimatta. Syyksi tähän nousi haastatteluissa esiin muun muassa lainkohdan epäselvyys ja valmiin tulokinnan puute.

⁴⁹Burgess 1982, viitattu teoksessa Hirsjärvi & Hurme 2017, 39

R.G.Burgess käyttää vuoden 1984 teoksessaan *Field research: A sourcebook and field manual* termiä "multiple research strategies", jonka Sirkka Hirsjärvi ja Helena Hurme ovat kääntäneet vuoden 2017 teoksessaan *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö suomenkieliseksi termiksi "monimetodinen lähestymistapa"*. Termillä tarkoitetaan Hirsjärven ja Hurmeen mukaan eri menetelmien käyttöä tutkimuksessa.

Yhdessäkään neljästä koulusta ei ollut otettu kantaa siihen, millainen teko johtaa aina oppilaan määräaikaiseen erottamiseen. Yhdessä koulussa tätä oli pohdittu pidemmälle, mutta selkeä linjaus asiaan puuttui kaikilta. Rehtorit kertoivat erottamisten olevan tapauskohtaisia.

Kolme neljästä haastatellusta piti ongelmallisena sitä, että oppilas voi joutua odottamaan seuraamusta rikkomuksestaan pitkiä aikoja. Kun rehtorit eivät syytteen vireilläolon aikana ryhdy kurinpitomenettelyihin, on tilanne ikään kuin päällä niin kauan, kunnes oppilas saa seuraamuksen tuomioistuimesta. Syytteen vireille tulo voi kestää jopa yli puoli vuotta, ja tuomion saaminen vielä pidempään.

Yksi rehtoreista oli havainnut, että rikosilmoitus on nopeampaa tehdä paikan päällä poliisilaitoksella, kuin internetin kautta. Hän oli huomannut netti-ilmoituksen johtavan siihen, että poliisista saatetaan ottaa yhteyttä vasta useiden kuukausien päästä, kun taas paikan päällä tehty rikosilmoitus voi johtaa yhteydenottoon jo muutamien päivien sisällä. Tämä tarkoittaa rikosprosessin venymistä niiden kohdalla, jotka tekevät rikosilmoituksen internetissä.

Rehtoreilta tiedusteltiin, millainen kasvatuksellinen vaikutus on sillä, että oppilas tekee tänään jotakin järjestyssääntöjen vastaista tai rikollista, mutta saa siitä seuraamuksen vasta esimerkiksi puolen vuoden tai vuoden päästä. Kolme neljästä toi esiin nuorten aikakäsityksen erilaisuuden aikuisiin verrattuna. ”Nuorelle puoli vuotta on ikuisuus.” Yksi rehtoreista luonnehti odottelua kasvatukselliseksi, psykologiseksi ja eettiseksi ongelmaksi. Seuraamusta odottelevan nuoren kuvailtiin olevan kuin löysässä hirressä, ja nuoren eduksi katsottiin ennemmin asian välitön käsittely, jonka jälkeen siirrytään eteenpäin elämässä.

Toisessa vaakakupissa painavat rikkomuksen mahdolliselle uhrille aiheutuvat vaikutukset, kun häntä pahoinpidellyt oppilas ei saakaan mitään seuraamusta teostaan. Nuoren aikakäsityksen ollessa erilainen, voi tällainen vuoden odottelu synnyttää uhrissa epäoikeudenmukaisuuden tunteita tai kokemuksen siitä, ettei hän ole saanut oikeutta. Myös vahingonkorvausvaatimukset siirtyvät odottamaan ratkaisua tuomion antamiseen asti.

Vaikka nuorten kohdalla esitutkintaa pyritään aina nopeuttamaan, voi prosessi tapahtumasta tuomioon silti kestää kolmesta kuukaudesta jopa vuoteen.

Kolme neljästä rehtorista kaipasi työkaluja nopeampaan menettelyyn. Nyt voimassa olevan perusopetuslain 36 c §:n vuoksi puuttuminen tapauksiin, joista esitutkinta aloitetaan, on käytännössä lähes mahdotonta, sillä rehtorit eivät halua hankaloittaa poliisin ja syyttäjän työtä.

8.3 Tiedonkulku

Kaikki rehtorit kertoivat, että tieto syytteen vireille tulosta tai edes poliisin esitutkinnasta ei kulje heille virallista tietä. Tiedonsaanti on oman kyselyn varassa, mutta joissain tapauksissa tieto on

saatu poliisin ottaessa yhteyttä rehtoriin saadakseen asianosaisten yhteystiedot. Tällaisessa on yhden haastateltavan mukaan ongelmana se mahdollisuus, että koulu ryhtyy kurinpitomenettelyyn koska ei tiedä, että esitutkinta on käynnistetty, jolloin syytteen tuleminen vireille olisi mahdollista. Tällöin jo toimeenpantu kurinpitorangeistus voisi estää syyttäjää nostamasta syytettä.

Rehtorit kertoivat tiedottavansa kouluissa aloitetuista kurinpitomenettelyistä lähinnä asianosaisille oppilaille, näiden huoltajille ja henkilökunnalle. Osa kertoi tiedottavansa myös esimiestään.

8.4 Yläasteilla

Kahta haastateltua yläastetta yhdisti perehtyneisyys kaksoisrangaistavuuden kieltoon ja sitä koskeviin pykäliin. Molemmilla rehtoreilla oli selkeä näkemys siitä, että puuttumiskynnyksen tulee olla alhainen, ja myös opettajat tekevät rikosilmoituksia virkansa puolesta. Rehtorit kertoivat opetuksen järjestäjän, eli kaupungin perehdyttäneen kouluja kurinpitoasioissa.

Molemmat rehtorit näkivät myös ongelmana sen, että oppilas joutuu odottamaan seuraamusta rikkomuksestaan pitkään. Rehtorit olivat sitä mieltä, että mikäli oppilaalle voitaisiin antaa seuraamus rikkomuksesta välittömästi, pääsisi oppilas nopeammin palaamaan normaaliin arkeen. Tämä olisi oppilaalle rehtoreiden mukaan hyödyksi. Tämä ei kuitenkaan tällä hetkellä ole mahdollista, mikäli teko ylittää esitutkinnan kynnyksen.

Oppilaan erottamisen perusteita oli haastatelluilla yläasteilla mietitty hieman pidemmälle. Toinen rehtoreista arveli, että oppilas voitaisiin erottaa esimerkiksi, kun hänen tekonsa osoittaisi hänen olevan jopa hoidon tarpeessa. Toinen rehtori kertoi, että hänen koulussaan oli pohdittu erottamisen perusteiksi väkivaltaa ja sen uhkaa teon jälkeen.

Suoraa linjaa rikkomuksen laadun tulkittamiseksi ei myöskään tarjoa esimerkiksi Espoon kaupungin suunnitelma kasvatustieteiden ja kurinpidollisten keinojen käyttämisestä ja niihin liittyvistä menettelytavoista (Liite 1). Siinä todetaan sivulla 6 (Liite 1) enintään kolme kuukautta kestävä erottamisen syyksi se, että *”oppilaan rikkomus on vakava, tai oppilas jatkaa epäasiallista käyttäytymistä jälki-istunnon tai kirjallisen varoituksen saatuaan.”* Tämän perusteella määräaikaista erottamista voisi kuitenkin käyttää jo melko pienelläkin kynnyksellä.

8.5 Lukioissa

Haastateltuja lukion rehtoreita yhdisti mielipide siitä, ettei omia kurinpitomenettelyjä aloiteta, jos taupaus on jo poliisin tukittavana. Taustalla oli ajatus poliisin työn mahdollisesta häiriintymisestä koulun ryhtyessä kurinpitomenettelyyn tällaisessa tapauksessa, mutta myös normaalin kouluarjen ylläpitäminen. Molemmissa lukioissa oli tai arveltiin olevan käytössä opetuksen järjestäjän tekemä jotosäännön muutos, joka oikeuttaa rehtorin erottamaan oppilaan ilman monijäsenisen toimielimen kokoamista.

Toinen lukioiden kahdesta rehtoreista näki tuomion eli seuraamuksen odottelun ongelmana, kun taas toinen korosti, ettei ole koulun tehtävä tuomita oppilasta. Jälkimmäinen korosti arjen normaalin säilymisen tärkeyttä, sekä sitä, ettei otettaisi kantaa rangaistuksiin vaan pyrittäisiin mahdollisuuksien mukaan sopimaan asioita oppilaan kanssa. Hän luonnehti myös viiveen tuomioon olevan muutoin hyväksyttävää, ellei koulun ja oppilaiden turvallisuus olisi erityisesti uhattuna.

8.6 Muita havaintoja kouluista

Yhdessä kouluista toimii opettajien muodostama tiimi, joka on perehtynyt epäasialliseen käytökseen ja siihen liittyviin seuraamuksiin. Tällainen työryhmä voisi olla hyödyksi myös muissa kouluissa. Ryhmällä voisi olla yhteys kaupungin poliisiyhteyshenkilöön tai muuhun poliisiviranomaiseen sekä esimerkiksi lakimieheen. Työryhmä koostuisi erityisesti asiasta kiinnostuneista ja siihen perehtyneistä opettajista, jotka tuntevat käytännöt ja lainsäädännön, ja jotka osaavat antaa neuvoja oppilaan rikkoessa koulun järjestyssääntöä ja syyllistyessä mahdolliseen rikokseen.

8.7 Syyttäjä Jussi Sjöblom

Syyttäjä Jussi Sjöblom näkee, että on olemassa suuri riski sille, ettei syyttäjä voisi nostaa syytettä, mikäli oppilas olisi jo saanut kurinpitorangeistuksen. Mikäli rehtori ei ole tästä tietoinen, ehtisi koulu varmasti ryhtyä toimenpiteisiin ennen kuin asia päätyisi poliisin esitutkinnan kautta syyttäjälle. Sjöblom muistuttaa, että kaksoisrangaistavuuden kieltoa kunnioitetaan oikeuskäytännössä, sillä se on kirjattu Euroopan ihmisoikeussopimukseen. Kiellossa on pohjimmiltaan Sjöblomin mukaan pyritty siihen, että jos jokin asia on kerran yhdessä tuomioistuimessa lainvoimaisesti hylätty, niin sitä ei voi uudelleen viedä vaikkapa toisen tuomarin harkittavaksi. ”Ja toisaalta erityisesti myös se, että jos henkilö on jossain viranomaisessa saanut jo menettelystään rangaistuksen, häntä ei voi toisessa viranomaisessa rangaista samasta menettelystä. Ongelmana harvoin onkaan se, että käräjäoikeus yrittäisi antaa kiellon vastaisesti vaikkapa kahta rikostuomiota samasta menettelystä. Sen sijaan viime vuosina ongelma on ollut esimerkiksi siinä, että verottajan määrättyä henkilölle hallinnollisen veronkorotuksen voidaan se katsoa jo rangaistukseksi asiassa, jolloin häntä ei voida enää veropetoksesta rikosoikeudenkäynnistä syyttää”, hän tiivistää.

Sjöblomin näkemyksen mukaan kaksoisrangaistavuuden kieltoa ei tulisi soveltaa sellaiseen määräämiskäytännön erottamiseen, joka olisi tapahtunut useiden tekojen tai pitkään kestäneen toiminnan vuoksi, mikäli tällainen pitkään kestänyt toiminta huipentuisi sitten yhteen tekoon, josta syyte tulisi vireille. Jos taas kyseessä olisi yksi yksittäinen teko, josta oppilas sekä erotettaisiin määrääjäksi, että häntä vastaan nostettaisiin syyte, voisi kaksoisrangaistavuuden kiellosta estää syytteen nostamisen.

Sjöblomilla ei haastattelun aikaan ollut kokemusta siitä, millaista tekoa perusopetuslain 36 c §:n kolmannessa momentissa tarkoitetaan, mutta käytännössä se vaatisi hänen mukaansa todennäköisesti sellaisen rikoksen, josta olisi säädetty rangaistukseksi vankeutta. Näin ollen sakolla rangaistavat teot eivät tulisi tässä kyseeseen. Seikat, joiden perusteella oppilaan saisi erottaa määräajaksi tuomioistuimen antamasta tuomiosta huolimatta, voisivat tulla kyseeseen silloin kun rikos on tehty koulussa, eli kyseessä olisi vakava koulussa tehty toiseen oppilaaseen kohdistuva väkivallanteko.

Sjöblom kertoo, että teon edetessä rikosprosessiin voi rangaistuksen saamisessa kestää noin puoli vuotta. Hän pohtii, olisiko puolen vuoden odottelun sijasta kuitenkin järkevämpää antaa jonkinlainen rangaistus heti koulun puolesta, sillä nuorten asiat tulisi käsitellä kiireellisesti. Toisaalta vakavien tekojen ja esimerkiksi riitaisten korvausvaatimusten käsittelyä ei Sjöblomin mukaan luonnollisestikaan tulisi siirtää pois oikeusviranomaisilta.

Kun nuori syyllistyy rikokseen ja odottaa tuomiota pitkään, ei hän kuitenkaan ole sillä aikavälillä täysin vailla viranomaisten huomiota. ”Valitettavasti nuoren tekemä vakava rikos tulee harvoin täysin puskista. Monella on ollut vauhdikasta menoa jo ennen vakavaa rikosta, jolloin on jo tehty nuoren kohdalla esimerkiksi sijoituspäätöksiä”, Sjöblom sanoo. Rikosprosessin aikana nuoren elämässä on myös sosiaalitoimi mukana. Sjöblom huomauttaa kuitenkin, että suurin osa hänen työpöydälleen tulevista nuorten tekemistä rikoksista on tapahtunut muualla kuin koulussa. Oppilaiden välisiä pahoinpitelyitä tulee hänen mukaansa käsiteltäväksi verrattain vähän. Sjöblom ei osaa sanoa joutuuko tämä siitä, että oppilaiden väliset tapaukset käsitellään useammin koulun sisäisesti vai siitä, ettei rikoksia tapahdu koulussa niin paljoa kuin ehkä oletetaan.

Sjöblom kertoo, että kaiken mennessä täydellisesti kestäisi rikkomusajankohdasta noin kolme kuukautta siihen, että tapaus olisi käräjäoikeuden käsittelyssä. Hänen mukaansa on kuitenkin realistista ajatella, että prosessi kestäisi noin puoli vuotta. ”Siihenkin olen vielä tyytyväinen, jos nuorten juttua käsitellään puolen vuoden päästä tapahtumasta. Sekin on ehkä liian pitkä aika, mutta resurssit huomioiden usein realistisen hyvä käsittelyaika. Valitettavasti joskus käsitellään huomattavasti vanhempiakin tapauksia”, Sjöblom toteaa.

Suurimpana ongelmana perusopetuslain 36 c §:ssä Sjöblom näkee oletuksen siitä, että syyttäjä ehtisi toimia ennen kuin koulu, sillä se ei hänen mukaansa ole käytännössä mahdollista.

8.8 Syyttäjä Yrjö Reenilä

Syyttäjä Yrjö Reenilä uskoo niin ikään, että määräaikainen erottaminen voisi vaikuttaa syyttäjän mahdollisuuteen nostaa syyte. Hän lisää, että kurinpitomenettelyt hoidetaan yleensä melko nopeasti. Asian käsittely kurinpitomenettelyssä voisi siis kokonaan estää syytteen nostamisen. Esimerkkinä Reenilä mainitsee Korkeimman oikeuden ratkaisun vuodelta 2016, jossa vankilassa annettu

kurinpitorangaistus esti syytteen nostamisen huumausaineen käyttörikoksesta.⁵⁰ Vaikka syyte nostettaisiin, voisi tuomio jäädä antamatta, mikäli vastaaja olisi jo saanut rangaistuksen asiaan liittyen. Koulujen tulisikin Reenilän mukaan aluksi miettiä, täyttääkö oppilaan tekemä rikkomus rikoksen tunnusmerkistön, kun aletaan miettiä kurinpitorangaistusta. Reenilän mielestä olisi kuitenkin järkevää, että tällaiset tapaukset hoidettaisiin ensisijaisesti heti koulurauhan säilyttämiseksi. Hän muistuttaa, että vaikka asia käytäisiin läpi rikosoikeudenkäynnissä, niin tuomioistuin voisi silti jättää oppilaan tuomitsematta, tai syyttäjän syyttämättä pelkästään nuoren iän perusteella. Syyttämättä jättämisperusteita voisivat Reenilän mukaan näissä tapauksissa olla nuori ikä, teon vähäisyys, konkurrenssi sekä kohtuus asian oltua esimerkiksi jo sovittelussa. Perusteet tulevat oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1:7 ja 1:8sta.

Pohdittaessa perusopetuslain 36 c §:n kolmannessa momentissa tarkoitettua tekoa, jonka perusteella oppilas voitaisiin erottaa määräaikaisesti tuomiosta huolimatta, luonnehtii Reenilä Sjöblomin tavoin vakavaksi ja siksi lainkohdan kannalta merkitykselliseksi teoksi sellaista tekoa, josta rangaistukseksi on säädetty vähintään vankeutta. Kolmannessa momentissa mainittuja seikkoja harkitessa voisi hänen mukaansa esimerkiksi pohtia, mitä oikeushyviä teolla on loukattu. ”Opinahjon pitäisi ehkä kouluttaa opettajia tunnistamaan, milloin rikoksen tunnusmerkistö täyttyy. Opettajat eivät pysty tunnistamaan, milloin pahoinpitely on lievä tai perusmuotoinen, kun joskus yksittäistapauksetkin tätä koskien ratkaistaan vasta tuomioistuimessa, että minkä rikoksen tunnusmerkistön teko täyttää. Sen takia niitä varmaan jää ilmoittamattakin”, Reenilä toteaa. ”Rikosoikeus ei ratkaise kaikkea. Pidän kuitenkin järkevämpänä, että sanktio tulisi heti, koska nuoret elävät nyt ja heti.”

Nuoren syyllistyessä rikokseen Helsingissä, kuluu prosessissa Reenilän mukaan aikaa kokonaisuudessaan puolesta vuodesta vuoteen, ellei asia ole kiireellinen ja nuorta esimerkiksi vangittu. Alle 18-vuotiaiden tapauksissa voi syyteharkinta olla nopeampikin. Kun prosessi pitkittyy, saattaa rikoksen uhri Reenilän mukaan jopa miettiä, oliko rikosilmoituksen teko ylipäätään järkevää.

Tiedonkulusta Reenilä toteaa, ettei koulu saa syytteen vireilläoloa selville muutoin kuin kysymällä kärjääoikeudesta sen jälkeen, kun syyte on nostettu. ”Jos joku noheva poliisi ei ole huomannut sitä [koulun kurinpitomenettelytoimenpidettä] [rikosilmoituksen] selostusosaan kirjoittaa. Se on ehkä ainoa mistä se selviäisi”, hän sanoo.

9 LAKIMUUTOS

Haastattelujen ja lain esitöiden perusteella on ilmeistä, että nykyinen lainsäädäntö on koulujen ja syyttäjän näkökulmasta ongelmallinen. Opetus- ja kulttuuriministeriö on huomannut nämä ongelmat

⁵⁰ KKO: 2016:1

ja käynnistänyt alkuvuodesta 2021 hankkeen nimeltä ”Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisyn toimenpideohjelma”, jonka yksi tavoite on tutkia perusopetuslain 36 c §:ää ja pohtia sen kehittämissämahdollisuuksia⁵¹

Lakimuutokselle on painetta, sillä maaliskuussa 2021 tiedotettiin, että kansalaisaloite kouluväkivallan kirjaamiseksi rikoslakiin oli kerännyt vaadittavat 50 000 ääntä ja siirtyi eduskunnan käsittelyyn. Aloite pantiin vireille lokakuussa 2020, ja se alkoi keräämään enemmän nimiä 22.2.2021, kun Helsingin poliisilaitos julkaisi niin kutsutun Koskelan teinimurhan esitutkintapöytäkirjan ja tapauksesta tiedotettiin laajasti koko maassa. Kyseessä oli 4.12.2020 tapahtunut henkirikos, jonka uhriksi joutui kolmen tekijän kanssa samaa koulua käynyt 16-vuotias poika. Esitutkinnan aikana selvisi, että uhri oli ollut kolmen pojan kiusaama jo pitkään ennen henkirikosta. Hieman ennen surmaa, lokakuussa 2020 pantiin vireille myös toinen kansalaisaloite, joka vaati oppimisympäristön turvallisuuden varmistamista, sekä kiusaamisen uhrien laadukkaampaa tukea. Jälkimmäinen kansalaisaloite on tämän työn kirjoitushetkellä kerännyt noin 8 500 ääntä.^{52 53} (Kansalaisaloite.fi, Yle).

Tätä opinnäytetyötä varten haastateltiin 17.3.2021 Opetus- ja kulttuuriministeriön hallitussihteeri Kirsi Lambergia, joka on edellä kerrotun hankkeen valmisteleva lakimies. Lamberg kertoi niin ikään, ettei perusopetuslain esitöissä ole arviota siitä, millä perusteella koulun kurinpitorangaistusta voitaisiin pitää rinnasteisena rikosoikeudellisen seuraamuksen kanssa, jolloin kurinpitorangaistus olisi kaksoisrangaistavuuden kiellon alainen. Kurinpitorangaistuksen soveltuvuutta kaksoisrangaistavuuden kiellon alaisuuteen ei nykyisessä laissa ole arvioitu suhteessa rikosoikeudelliseen kriteeristöön voimassaolevan lainsäädännön osalta.

Hankkeen aikana tullaan Lambergin mukaan kuulemaan useita eri tahoja, kuten poliisihallitusta ja oikeusministeriötä ja selvittämään, miten kurinpitorangaistus vertautuu rikosoikeudelliseen seuraamukseen. Haastattelun aikaan ei ollut vielä tiedossa, mitä kriteeristöä arvioinnissa tullaan käyttämään, tai miltä osin lainsäädäntöä tullaan muuttamaan.

Lambergin mukaan opetustoimen säädösten näkökulmasta olisi tärkeintä pohtia 36 c §:n kohdalla sitä, voisiko pykälää muuttaa, sillä se aiheuttaa käytännön ongelmia soveltamistasolla sekä opettajille että rehtoreille, mikä vastaa myös rehtoreiden haastattelujen perusteella saatua kuvaa. Lakiin on Lambergin mukaan tarkoitus laatia vähintään sanamuodon täsmennys, jotta lain tulkinta helpottuu. Tämän myötä olisi helpompi hahmottaa, mistä kurinpitorangaistuksia voidaan antaa, ja missä

⁵¹ Opetus- ja kulttuuriministeriö. (17.4.2021). Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisyn toimenpideohjelma. Haettu osoitteesta <https://minedu.fi/documents/1410845/57515679/Toimenpideohjelma+kiusaamisen+v%C3%A4kivallan+ja+h%C3%A4irinn%C3%A4n+ehk%C3%A4isemiseksi+muistio.pdf/9a686c7f-60f7-2677-c182-b5fd21433367/Toimenpideohjelma+kiusaamisen+v%C3%A4kivallan+ja+h%C3%A4irinn%C3%A4n+ehk%C3%A4isemiseksi+muistio.pdf?t=1611661280060>

⁵² Kansalaisaloite.fi. (17.4.2021). Kouluväkivalta pois – jokaiselle oppilaalle taattava turvallinen oppimisympäristö ja välitön sekä laadukas tuki kiusaamistilanteessa. Haettu osoitteesta <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/7368>

⁵³ Kansalaisaloite kouluväkivallan kirjaamisesta rikoslakiin etenee eduskuntaan. (17.4.2021). Haettu osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-11837166>

tapauksissa kaksoisrangaistavuuden kieltoa sovelletaan. Lain muutosehdotus lähetetään Lambergin mukaan lausuntokierrokselle toukokuussa 2021, jolloin se julkaistaan ministeriön internetsivulla.

10 MUITA OPETUSTOIMEN JA TUOMIOISTUINSEURAAMUSTEN RINNAKKAISUUTEEN LIITTYVIÄ KYSYMYKSIÄ

Tässä luvussa tuodaan esiin muita sinänsä perusopetuslain 36 c §:ään suoraan liittymättömiä, mutta aihepiiriin kannalta tärkeitä huomioita. Käsitellyt seikat tulivat esiin haastatteluissa sekä keskusteluissa, joita kirjoittaja on käynyt muiden asiantuntijoiden kanssa opinnäytetyöprosessin aikana.

10.1 Ilmoitusvelvollisuus

Rehtorien haastatteluissa tuli ilmi, että kaikista koulupäivän aikana tapahtuneista väkivaltatilanteista ei ilmoiteta poliisille. Tässä alaluvussa käsitellään tuohon ilmiöön liittyviä seikkoja.

Lastensuojelulaki, jossa lapsella tarkoitetaan kaikkia alle 18-vuotiaita, velvoittaa 25 §:ssään opetuksen palveluksessa olevaa ilmoittamaan poliisille, kun tämä saa tehtävässään tietää lapsen joutuneen seksuaalirikoksen tai henkeen ja terveyteen kohdistuneen rikoksen uhriksi. Jälkimmäisestä rikoksesta on ilmoitettava silloin, kun teosta on rikoslain 21 luvussa säädetty enimmäisrangaistuksena vähintään kaksi vuotta. Tällaisia tekoja voivat olla henkirikosten lisäksi pahoinpitely, törkeä vammantuottamus, tappeluun osallistuminen ja vaaran aiheuttaminen. Tekoryhmään ei sisälly esimerkiksi lievää pahoinpitelyä.

Pahoinpitelyn kohdalla tulee aina arvioitavaksi, oliko kyseessä lievää vai perusmuotoinen pahoinpitely. Lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistöön kuuluvat teon vähäisyys, muut rikokseen liittyvät seikat, tai teon kokonaisarvostelullinen vähäisyys. Näiden arviointi ei kuitenkaan kuulu opettajan tai rehtorin koulutukseen, eikä teon vähäisyyden arvioiminen varsinaisesti kuulu opetusviranomaisille. Näin ollen olisi suotavaa silloin, kun oppilaaseen kohdistuu minkäänlaista ruumiillista väkivaltaa, lähtökohtaisesti vähintään konsultoida poliisiviranomaista ilmoituksen suhteen.

Opetusalan ammattijärjestö luettelee opettajan työstä kertovalla internetsivullaan opettajan tehtäväksi kasvun, oppimisen ja osaamisen kehittymisen tukemisen ja edistämisen. Sivulla mainitaan myös, että peruskoulun opettajat ovat ”vastuussa oppilaistaan koko koulupäivän ajan”.⁵⁴ Virkasuhteesta kertovalla sivulla huomioidaankin, että opettajan ollessa töissä kunnalla, kuntayhtymällä tai valtiolla, on hän yleensä virkasuhteessa. Tämä tarkoittaa, että opettajat ovat joko virkamiehiä tai

⁵⁴ Opetushallitus. (17.4.2021). Mitä opettajan työ on? Haettu osoitteesta: <https://www.oaj.fi/arjessa/mita-opettajan-tyo-on/>

kunnan viranhaltijoita.⁵⁵ Koska opettajan työhön kuuluu julkisen vallan käyttö, on ehdottoman tärkeää, että hän noudattaa työssään lakia. Suomen perustuslakiin onkin kirjattu, että virkamies vastaa virkatoimiensa laillisuudesta.⁵⁶

Edellä mainitun huomioon ottaen voidaan pitää suotavana, että opettajien koulutukseen sisältyisi jonkinlainen rikoslain 20 ja 21 lukujen eli seksuaalirikosten ja henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten läpikäynti siltä osin kuin lastensuojelulaki velvoittaa ilmoittamaan niistä poliisille.

Virkamiesetiikkaan kuuluvat valtionhallinnon henkilöstölle suunnatun oppaan mukaan puolueettomuus, riippumattomuus, tasa-arvo ja vastuullisuus.⁵⁷ Näitä pohtiessa on selkeää, että yksi opettajan tehtävistä on omalta osaltaan taata, ettei väkivallan uhriksi joutuneen oppilaan oikeusturvaa poljeta.

Seuraavaksi voidaan kysyä, miten koulujen ja poliisin resurssit ja aika riittävät siihen, että opetusviranomaiset puuttuisivat jokaiseen oppilaan koskemattomuutta loukanneeseen tapaukseen, joka koulupäivän aikana tapahtuu. Kysymys on oikeutettu, sillä haastattelujen perusteella etenkin yläasteilla tällaisia tapauksia on enemmän kuin esimerkiksi lukioissa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen teettämän vuoden 2019 kouluterveyskyselyn tuloksista selviää, että 8. - 9. luokkalaisista nuorista jopa noin 14 323 oli kokenut vuoden aikana fyysistä uhkaa. Seksuaalista väkivaltaa oli heistä kokenut noin 5 780. Näihin molempiin kysymyksiin oli vastannut hieman yli 80 000 8. - 9. luokkalaista. Kysymykseen siitä, oliko henkisestä tai fyysisestä väkivallasta kerrottu luotettavalle aikuiselle oli vastannut vain hieman yli 11 200 nuorta. Heistä vain noin 2 782 oli kertonut luotettavalle aikuiselle. Tästäkään luvusta ei voi suoraan sanoa, että kaikki kertomiset tulisivat koulun tietoon.⁵⁸

On kuitenkin niin, ettei lastensuojelulaki anna viranomaiselle mahdollisuutta käyttää tällaisessa ilmoituksentekotilanteessa omaa harkintaa ilmoituksen tarpeellisuudesta, vaan lakiin on kirjattu sanamuoto ”*on velvollisuus tehdä salassapitosäännösten estämättä*”. On aiheellista pohtia antaako lastensuojelulaki opetusviranomaiselle liikaa valtaa jättää rikosilmoitus tekemättä. Rajatapauksissa lienee riittävää, että poliisiviranomaista konsultoidaan. Tällöin tieto tapahtumasta on saatettu poliisin tietoon, mutta myös turhilta ilmoituksilta voidaan välttyä. Rehtorit mainitsivat haastatteluissa, että Espoon kaupungin palveluksessa on poliisikoordinaattori, jonka puoleen voi kääntyä konsultaatiota kaivatessaan.

⁵⁵ Opetushallitus. (17.4.2021). Virkasuhde. Haettu osoitteesta <https://www.oaj.fi/tyoelamaopas/palvelussuhde/virkasuhde/>

⁵⁶ Perustuslaki 118 §

⁵⁷ Valtionhallinto 2005: Arvot arjessa. Virkamiehen etiikka. 2. painos. Helsinki, Edita Prima Oy.

⁵⁸ Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019: Kouluterveyskysely. (17.4.2021). Haettu osoitteesta https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fii/ktk/ktk1/summary_perustulokset2?alue_0=87869&mittarit_0=199799&mittarit_1=200283&mittarit_2=403154&vuosi_0=v2017&kouluaste_0=161293#

Mainittakoon vielä, että alaikäisen nuoren syyllistyessä rikokseen tehdään aina myös lastensuojeluilmoitus, jotta rikoksia tekevällä nuorella on mahdollisuus saada tarvitsemaansa tukea. Mikäli rikosilmoitukset jäävät tekemättä, voi jäädä saamatta tärkeä tilastotieto ja ennen kaikkea nuoren ja tämän perheen kipeästi tarvitsema apu. Mikäli ongelmasta ei jää jälkeä viranomaissysteemiin, on tarvittavien toimenpiteiden käynnistäminen vaikeampaa.

10.2 Oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön

Oppilaalla tai opiskelijalla on sekä perusopetuslain 29 §:n että lukiolain 40§ mukaan oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Perusopetuslaissa tämä lainkohta velvoittaa opettajia ja rehtoreita ilmoittamaan koulussa tai koulumatkan aikana tapahtuneesta kiusaamisesta sekä kiusaamisen kohteena olevan oppilaan että kiusaajan huoltajille. Sisäministeriö toteaa *Turvallisuus perusopetuksessa* -loppuraportissaan seuraavasti: ”Perusopetuksen järjestämisen lähtökohtana tulee olla oppilaiden ja koulun henkilökunnan turvallisuuden takaaminen kaikissa tilanteissa.”⁵⁹ Edellä mainitun valossa on aiheellista pohtia, vaarantuuko oppilaiden oikeusturva, mikäli kurinpitorangeistuksia jää antamatta syyttäjän työn häiritsemisen välttämiseksi.

11 POHDINTAA: YHTEENVETO JA KEHITTÄMISTARPEET

Työn kirjoittamishetkellä vallitseva tilanne on se, ettei Suomessa ole virallista ja yhdenmukaista tulkintaa perusopetuslain 36 c §:n soveltamisesta. Ei ole selvää millä perusteilla kaksoisrangaistavuuden kiellon soveltamista on kyseisiä lainkohtia säätäessä perusteltu, mutta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen laatimia Engel-kriteereitä oppilaitoksessa määrättävä kurinpitorangeistus ei näyttäisi täyttävän.

Sekä kansainvälisestä että kotimaisesta oikeuskäytännöstä löytyy esimerkkejä *ne bis in idem* -periaatteen soveltamisesta hallinnolliseen seuraamukseen kohdalla, mutta oppilaitosten kurinpidosta ei ole löydettävissä esimerkkejä. Oikeuskäytännöstä löytyviä esimerkkejä ei voida täysin verrata oppilaitosten kurinpitorangeistuksiin, sillä jälkimmäiset eivät ainakaan lainkirjoittajan oppaan mukaan lukeudu rangaistusluonteisiin hallinnollisiin seuraamuksiin

Tämänhetkisestä lainsäädännöstä puuttuvat sekä perustelut, että tulkintaohjeistus. Tämä voi käytännössä johtaa siihen, ettei syyttäjä voi nostaa syytettä rikoksesta, josta koulu on jo antanut oppilaalle kurinpitorangeistuksen järjestyssäännön rikkomisen johdosta. Haastatteleman rehtorit tietävät tämän, eivätkä siksi halua lähteä kurinpitomenettelyyn sellaisen oppilaan kohdalla, jonka teosta on käynnistetty poliisin esitutkinta. Tämä taas voi huonontaa sekä tekijän että uhrin hyvinvointia ja jopa heikentää nuorten oikeusturvaa. Jos koulu ei ryhdy kurinpitomenettelyyn, voi asia näyttäytyä

⁵⁹ Sisäministeriö 2012: Turvallisuus perusopetuksessa, Loppuraportti. (17.4.2021). Haettu osoitteesta https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79412/sm_062012.pdf

siten, että oppilaan syyllistyttyä pahoinpitelyyn, hän saa jatkaa koulunkäyntiä uhrinsa kanssa samassa luokassa muitta mutkitta, ilman vastuunkantoa. Epäselvän lainsäädännön vuoksi koulut ovat kuitenkin ikään kuin puun ja kuoren välissä, kun kurinpitorangaistus pitäisi antaa heti, mutta jos poliisi tutkii tapausta, ajatellaan kurinpitorangaistuksen pilaavan syyttäjän työn.

Kasvatuksellisesta näkökulmasta olisi haastattelujen perusteella järkevintä antaa seuraamus eli kurinpitorangaistus heti, mutta jos teko viipyy esitutkinnassa ja syyteharkinnassa jopa puoli vuotta vain, jotta tuomioistuimien voisi sittemmin todeta jättävänsä tekijän tuomitsematta, ei tekijälle käytännössä tulisi tapahtuneesta mitään rangaistusta, mitä ei voida pitää tavallisen kansalaisen oikeustajun mukaisena eikä nuoren edun mukaisena.

Koska esityöt eivät tarjoa juurikaan selityksiä perusopetuslain 36 c §:n merkitykselle, ja koska perusopetuslaki on opetustointia koskeva erityislaki verrattuna oikeudenkäyntiä rikosasioissa koskevaan yleiseen sääntelyyn, voi pohtia myös sitä, onko sen tarkoituksena ohjata ainoastaan opetusviranomaisen työtä, eikä niinkään syyttäjän työtä. Onko kaksoisrangaistavuuden kiellon ajateltu toimivan tässä lainkohdassa vain toiseen suuntaan sellaisessa kuvitteellisessä tilanteessa, jossa syyttäjä olisi ensin ehtinyt nostaa syytteen, minkä jälkeen koulu alkaisi vasta harkita kurinpitorangaistusta?

Soveltamisepäselvyyksien lisäksi on syytä ottaa huomioon, että perusopetuslaissa on vuodesta 2003 asti ollut kaksoisrangaistavuuden kieltävä säännös, joka näyttäisi kuitenkin olevan huonosti yhteensovitettavissa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen jo vuonna 1976 määrittelemiin Engel-kriteereihin. Kaksoisrangaistavuuden kiellon soveltamiselle perusopetuslain 36 c §:n piirissä ei siis näyttäisi tällä hetkellä olevan ainakaan Engel-kriteereistä johtuvia perusteita.

Lain kohtaa kurinpitomenettelyn suhteesta syytteen vireilläoloon ei löydy ammattikorkeakouluja ja yliopistoja koskevista laeista, mikä voi saattaa eri oppilaitosten opiskelijat epätasa-arvoiseen asemaan. Koska lukioissa järjestetään myös aikuiskoulutusta, on mahdollista, että saman ikäiset opiskelijat eivät olisi saman arvoisia lain edessä tapauksissa, joissa esimerkiksi lukion ja ammattikorkeakoulun opiskelijat syyllistyvät samaan rangaistavaan tekoon. Tulevaisuuden tutkimuksissa ja lain valmistelussa olisi syytä kiinnittää huomiota myös tähän näkökulmaan. Jatkossa voisi myös tutkia esimerkiksi sitä, tietävätkö opettajat oikeutensa ja velvollisuutensa virkamiehinä, ja mieltävätkö he itsensä virkamiehiksi.

Perusopetuslain 36 c §:ään liittyvät ongelmat on kuitenkin huomattu ministeriötasolla ja lainkohdan päivittämiseksi on käynnistetty hanke. Päivitysten on tarkoitus tulla voimaan syksyllä 2021. Samalla päivitetään myös lukiolain 44 § ja lain ammatillisesta koulutuksesta 88§.

Mitä tiedonkulkuun tulee, rehtorit ja syyttäjät ovat käytännössä poliisin varassa. Poliisin tulisi esitutkinnan aikana osata selvittää ja kirjata ylös, mikäli koulu on antanut oppilaalle kurinpitorangaistuksen, jotta syyttäjä osaisi ottaa sen työssään huomioon. Toiseen suuntaan tieto ei kulje mitään virallista reittiä. On kuitenkin vaikeaa kuvitella tilannetta, jossa syyttäjä ehtisi nostaa syytteen ennen kuin koulu antaisi asiassa kurinpitorangaistusta, joten tiedon kulkeminen syyttäjältä koululle ei ole yhtä olennaista. Tosin, tiedon välittäminen poliisin kautta koululta syyttäjälle saattaa tulla tarpeettomaksi riippuen siitä, millaisia päivityksiä uudistuvaan perusopetuslakiin tehdään.

Edellä esitetyn perusteella ensisijaisena toimenpiteenä tulisi lainmuutoksen yhteydessä nähdäkseni harkita perusopetuslain 36 c §:n kumoamista. Perusteluna tälle kannalle on, että kaksoisrangaistavuuden kieltoa ei edellä tässä työssä esitellyillä perusteilla voida soveltaa oppilaitoksen antamaan kurinpitorangaistukseen.

Oppilaan oikeusturva ei ole vaarassa, mikäli pykälä poistetaan, sillä koulun kurinpitorangaistus ja rikosoikeudellinen seuraamus tähtäävät pääosiltaan eri asioihin. Oppilaitosturvallisuuden kannalta on tärkeää, että väkivaltainen oppilas voidaan erottaa välittömästi määrääjäksi. Myös kurinpidon kohteena olevan oppilaan kannalta on tärkeää, että seuraamus annetaan heti. Tällöin pitkä odottelu ei pääse heikentämään nuoren hyvinvointia ja arki pääsee jatkumaan normaalina, kun tekojen seuraamukset on käsitelty. Uhrin oikeusturvan ja oikeusvaltion periaatteiden toteutumisen kannalta on taas tärkeää, että rikokset käsitellään myös poliisin esitutkinnassa ja saatetaan tarvittaessa tuomioistuimen ratkaistavaksi.

11.1 Oma oppiminen ja ammatillinen kasvu

Kun lähdin kirjoittamaan tätä opinnäytetyötä, olivat perusopetuslaki ja sen esityöt minulle täysin tuntemattomia. Kaksoisrangaistavuuden kielto oli käsitteenä tuttu, mutta en ollut opinnoissani syventynyt juurikaan sen sisältöön, historiaan ja soveltamiseen. Aloitin tekemään työtäni käymällä pitkiä konsultioivia ja uutta näkökulmaa kasvattavia puheluita ulkopuolisen mentorini, Keskusrikospoliisissa työskentelevän vanhemman rikoskonstaapelin Timo Varpulan kanssa. Aloin tutustumaan perusopetuslakiin ja sen esitöihin. Aluksi kaivauduin melko syvälle esitöihin, mutta päädyttyäni erääseen työryhmän muistioon, josta kuvittelin löytyvän jonkinlaisia tiedonmurusia, nousi seinä vastaan, kun en koskaan saanut yhteyttä Opetus- ja kulttuuriministeriön arkistoon tiedustellakseni muistion koko nimeä ja saatavuutta opinnäytetyökäyttöön.

Haasteista huolimatta koen kehittyneeni itsenäisessä tiedonhaussa. Avaintekijänä tähän pidän ehdottomasti ennakkoluulotonta, rohkeaa ja aktiivista otetta asiantuntijoiden tavoittelemisessa. Koen haastattelutaitoni kehittyneen viimeisen kahden vuoden aikana, mikä on helpottanut sekä haastattelujen toteuttamista, että niistä saadun aineiston analysoimista. Syynä tähän ovat poliisin opinnot sekä useat työharjoittelun aikana tehdyt kuulustelut ja niiden tekemisen ohjaus. Haastattelut pitävät

toisaalta myös tutkijan jalat maassa, sillä kokeneiden asiantuntijoiden kanssa keskustellessa huomaa kuinka vähän itse asioista tietää. Tämä pitää tutkijan nöyränä ja kiitollisena.

Tätä opinnäytetyötä kirjoittaessani olen kokenut oivalluksia myös todellisuuden suhteen. Ei pidä olettaa, että kaikkia lakeja olisi säätämisvaiheessa pohdittu loputtomiin ja täydellisiksi kaikista eri näkökulmista. Se ei kenties ole realististakaan. Koin työtä tehdessä myös riemua löytäessäni Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käyttämät kriteerit, mikä oli työni kannalta olennaista.

Mitä työn toteuttamiseen tulee, pidän tärkeänä työn suunnitelmallisuutta, sekä järjestelmällistä ajankäyttöä. Toivomani jälki vaatii tyypillisesti pitkää kypsytelyä. Tämä tarkoittaa, että suosin asian pitkäjänteistä tarkastelua eri näkökulmista ennen kirjoitustyön aloittamista. Näin pystyn kirjoittaessa huomioimaan alusta alkaen erilaiset näkökulmat ja päätelmiini vaikuttavat seikat. Käyttämällä ennen kirjoitusvaihetta riittävästi aikaa asiaan perehtymiseen välttyin myös niin sanotusti turhalta kirjoittamiselta, eli sellaisen tekstin luomiselta, jonka huomaisin myöhemmin turhaksi tai väärin argumentoiduksi. Koen tällaisen työskentelytavan säästävän ajan lisäksi myös energiaa.

Tämän opinnäytetyön luotettavuudesta todettakoon, että työssä on lähtökohtaisesti pyritty käyttämään alkuperäislähteitä, pois lukien Hirsjärven ja Hurmeen teoksesta löydetyt termit, joiden alkuperä on kuitenkin kuvattu alaviitteissä. Lisäksi olen haastatellut seitsemää eri asiantuntijaa. Tutkimushaastattelujen ja lähdekirjallisuuden lisäksi tutkimukseni luotettavuuden tueksi olen saanut arvokasta asiantuntija-apua ja tapausesimerkkejä Poliisihallituksen edustajilta, Opetus- ja kulttuuriministeriön edustajilta, Keskusrikospoliisiin Timo Varpulalta, sekä opinnäytetyöohjaajaltani Lauri Tammiholtta. Tutkimuksen luotettavuuden takaamiseksi tutkimustulokset on perustettu laaja-alaiseen otantaan lainopillisen metodin mukaisia tulkintalähteitä, kuten julkis- ja yksityisoikeudellista säädösaineistoa, koti- ja ulkomaista ja kansainvälistä oikeuskäytäntöä sekä oikeuskirjallisuutta. Näitä lähteitä on tulosten luotettavuuden varmistamiseksi tuettu haastattelujen perusteella muodostetuilla reaalisilla argumenteilla⁶⁰, joilla otetaan kantaa siihen, miten esimerkiksi viranomaistoiminnan menettelytavat ovat käytännössä paras tai tarkoituksenmukaisinta järjestää.

Lähden siitä, että haastateltavat ovat vastanneet kysymyksiini vilpittömästi. Haastateltujen vastaukset olivat linjassa toistensa kanssa siten, että esimerkiksi rehtorien kohdalla samat mietteet tulivat jokaisessa haastattelussa esiin. Myös syyttäjien antamat haastattelut olivat linjassa keskenään. Syyttäjien ja opetus- ja kulttuuriministeriön valmistelevan lakimiehen haastatteluosiot on tarkistu-

⁶⁰ Hannu Tapani Klami kirjoittaa vuonna 1996 ilmestyneessä Lakimies -julkaisun 3. numerossa sivulla 468 asiantuntija-artikkelissaan "Reaaliset" argumentit seuraavaa: "Tällä tarkoitetaan eri ratkaisuvaihtoehtojen yhteiskunnallisia, etenkin taloudellisia seurauksia koskevia perusteluita."

tettu heillä itsellään. Työn ovat lukeneet ennen sen valmistumista asianajaja Pekka Tarkela ja Keskusrikospoliisin vanhempi rikoskonstaapeli Timo Varpula, joita kiitän arvokkaista kommentteista ja opeista.

Eettisestä näkökulmasta pohdin Hirsjärven ja Hurmeen vuoden 2017(20) teoksen mukaisesti aluksi tutkimuksen tarkoitusta. Tutkittavana oleva tilanne on lähtökohtaisesti mielestäni kyseenalainen, ja olen tällä tutkimuksella pyrkinyt tuomaan monipuolisesti esiin perusteluja sille, miksi ja miten tähän asiaan ja tilanteeseen tulisi puuttua. Toiseksi arvioin tutkimussuunnitelmani eettisyyttä haastattelujen osalta. Olen aluksi soittanut tai ollut sähköpostitse yhteydessä kaikkiin haastateltaviini tiedustelakseni heidän suostumustaan haastatteluun. Yksi haastateltava kieltäytyi haastattelusta, mikä ei haitannut lainkaan työn etenemistä. Heti alussa pidin tärkeänä avoimuutta ja mahdollisuutta pysyä halutessaan anonyyminä. Tätä kautta pohdin siis myös tutkimuksen ja haastattelujen merkitystä haastateltaville itselleen ja tarjosin heille mahdollisuuden suojata henkilöllisyyttään. Haastattelujen jälkeen pystyin tarkistamaan haastateltavien antamia tietoja mm. tässä työssä ensimmäisenä liitteenä olevasta suunnitelmasta.

Haastattelutallenteet ja vastausmatriisi on työn valmistumisen jälkeen tuhottu lopullisesti, kuten haastatelluille on luvattu, eikä tallenteita ole esitetty kenellekään ulkopuoliselle. Haastattelujen tarkka sisältö jäi näin ollen kokonaan kunkin haastateltavan ja minun välisekseni. Eriyksen tärkeänä pidin myös tässä työssä nimeltä mainittujen haastateltavien mahdollisuutta tarkistaa itse omasta haastattelustaan työhön kirjoittamani osiot, jotta saatoin varmistua siitä, että olin ymmärtänyt oikein heidän sanomansa.

Kirjoitustyön aikana toivoin, että tutkielmani voisi olla yhteen kasattujen tietojen kautta avuksi asiantuntijoille tilanteissa, joissa he pohtivat oppilaitoksen kurinpitomenettelyn suhdetta syytteen vireilläoloon ja tuomioistuimen ratkaisuun. Vain viikkoa ennen työn valmistumista julkaistiin opetus- ja kulttuuriministeriön verkkosivuilla 3.5.2021 lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi perusopetuslain, ammatillisesta koulutuksesta annetun lain ja lukiolain muuttamisesta, sekä itse luonnos kyseisestä hallituksen esityksestä⁶¹. Luonnoksessa sivulla 27 perusopetuslain 36 c §:ää esitetään kokonaisuudessaan kumottavaksi juuri Engel-kriteerien perusteella.

⁶¹ Opetus- ja kulttuuriministeriö 2021: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi perusopetuslain, ammatillisesta koulutuksesta annetun lain ja lukiolain muuttamisesta. (10.5.2021). Haettu osoitteesta https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/942eba4d-d98d-47d0-9dab-238dac7f8d5f/b7170904-a34a-4206-855c-4a9b8aa69f3b/LAUSUNTOPYYNTO_20210503142603.PDF

LÄHTEET

European Court of Human rights 2020: Guide on Article 4 of Protocol No. 7 to the European Convention on Human Rights. Right not to be tried or punished twice. Council of Europe.

Euroopan unionin tuomioistuin. (17.4.2021). Euroopan unionin tuomioistuimen julkisasiamiehen ratkaisuehdotus asiassa C524/15. Haettu osoitteesta <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=194362&doclang=EN>

Euroopan unionin tuomioistuin. (17.4.2021). Euroopan unionin tuomioistuimen tuomio asiassa C-617/10. Haettu osoitteesta <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX%3A62010CJ0617>

Finlex: Lainkirjoittajan opas. (17.4.2021). Haettu osoitteesta <http://lainkirjoittaja.finlex.fi>

HE 205/2002. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi perusopetuslain, lukiolain, ammatillisesta koulutuksesta annetun lain sekä ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain 11 ja 16§:n muuttamisesta. Helsingissä 18.10.2002.

Helsingin hallinto-oikeus. (17.4.2021). Päätös 17/0302/2. Haettu osoitteesta <https://www-edilex-fi.polaamk.idm.oclc.org/uutiset/52149?allWords=kirjallinen+varoitus+%26+ne+bis+in+idem&offset=21&perpage=20&sort=relevance&searchSrc=1&advancedSearchKey=672004>

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2017: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki, Gaudeamus Oy.

Kansalaisaloite kouluväkivallan kirjaamisesta rikoslakiin etenee eduskuntaan. (17.4.2021). Haettu osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-11837166>

Kansalaisaloite.fi. (17.4.2021). Kouluväkivalta pois – jokaiselle oppilaalle taattava turvallinen oppimisympäristö ja välitön sekä laadukas tuki kiusaamistilanteessa. Haettu osoitteesta <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/7368>

KKO 2010:45. Törkeä veropetos.

KKO 2016:1. Huumausaineen käyttörikos.

Klami, Hannu Tapani 1996: ”Reaaliset” argumentit. Lakimies 3/1996, 468-476. .

Max Planck Encyclopedias of International Law. (17.4.2021). Ne bis in idem. Haettu osoitteesta <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e66>

Oikeusministeriö. (17.4.2021). Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Haettu osoitteesta <https://oikeusministerio.fi/rikosoikeudellinen-seuraamusjarjestelma>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. (17.4.2021). Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisyn toimenpideohjelma. Haettu osoitteesta <https://minedu.fi/documents/1410845/57515679/Toimenpideohjelma+kiusaamisen+v%C3%A4kivallan+ja+h%C3%A4irinn%C3%A4n+ehk%C3%A4isemiseksi+muis->

tio.pdf/9a686c7f-60f7-2677-c182-b5fd21433367/Toimenpideohjelma+kiusaamisen+v%C3%A4kival-
lan+ja+h%C3%A4irinn%C3%A4n+ehk%C3%A4isemiseksi+muistio.pdf?t=1611661280060

Opetus- ja kulttuuriministeriö. (10.5.2021). Haettu osoitteesta https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/942eba4d-d98d-47d0-9dab-238dac7f8d5f/b7170904-a34a-4206-855c-4a9b8aa69f3b/LAUSUNTOPYYNTO_20210503142603.PDF

Opetushallitus. (17.4.2021). Mitä opettajan työ on? Haettu osoitteesta: <https://www.oaj.fi/arjessa/mita-opettajan-tyo-on/>

Opetushallitus. (17.4.2021). Virkasuhde. Haettu osoitteesta <https://www.oaj.fi/tyoelamaopas/palvelusuhde/virkasuhde/>

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 9/2012 vp — HE 3/2012 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ulkomaalaislain ja työsopimuslain muuttamisesta sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi.

Rikosseuraamuslaitos 2016: Kurinpitörangaistuksen täytäntöönpano. Määräys 5/004/2016.

Siltala, Raimo 2001: Johdatus oikeusteoriaan. Helsinki, Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Sisäministeriö 2012: Turvallisuus perusopetuksessa, Loppuraportti. (17.4.2021). Haettu osoitteesta https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79412/sm_062012.pdf

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019: Kouluterveyskysely. (17.4.2021). Haettu osoitteesta https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk1/summary_perustulokset2?alue_0=87869&mittarit_0=199799&mittarit_1=200283&mittarit_2=403154&vuosi_0=v2017&kouluaste_0=161293#

Tieteen termipankki 2019: Ne bis in idem, laajempi kuvaus. (17.4.2021). Haettu osoitteesta https://tieteen termipankki.fi/wiki/Oikeustiede:ne_bis_in_idem/laajempi_kuvaus

Valtionhallinto 2005: Arvot arjessa – virkamiehen etiikka. 2. painos. Helsinki, Edita Prima Oy.

Verohallinto 2018: Seuraamusmaksut tuloverotuksessa. A66/200/2018, 3.1.3.

LIITE 1: ESPOON KAUPUNGIN LAATIMA SUUNNITELMA KASVATUSKESKUSTELUJEN JA KURINPIDOLLISTEN KEINOJEN KÄYTTÄMISESTÄ JA NIIHIN LIITTYVISTÄ MENETTELYTAVOISTA

Suunnitelma kasvatukseen keskustelujen ja kurinpidollisten keinojen käyttämisestä ja niihin liittyvistä menettelytavoista

Yhteinen suunnitelma varmistaa toimintatapojen laillisuuden ja yhdenmukaisuuden sekä oppilaiden yhdenvertaisen kohtelun Espoossa. Suunnitelma tukee koulun järjestyssääntöjen toteutumista.

Opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön, jossa työrauha ja opiskelun esteetön sujuminen on varmistettu. Työrauhaan voidaan vaikuttaa monilla koulun keinoilla, joista keskeisiä ovat opettajan antama jatkuva ohjaus ja palaute, yhteistyö sekä yhteinen vastuunotto ja huolenpito. Pedagogisia ratkaisuja kehittämällä sekä luottamuksen ja välittämisen ilmapiiriä vahvistamalla luodaan edellytykset hyvän työrauhan rakentumiselle. Koululla on oikeus käyttää työrauhan turvaamiseksi ja epäasialliseen käyttäytymiseen puuttumiseksi kasvatukseen keskustelua ja perusopetuslain mukaisia ojentamis- ja kurinpidokeinoja. Oppilaalle annetut seuraamukset ovat lähtökohtaisesti julkista tietoa, mutta asian käsittelyyn tai perusteluihin saattaa sisältyä myös salassa pidettävää tietoa. Seuraamusten kirjaamisessa sekä niistä ilmoittamisessa hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan sähköisiä järjestelmiä.

Kasvatukseen keskustelu on ensisijainen tapa puuttua oppilaan epäasialliseen käyttäytymiseen. Keskustelun tarkoituksena on yhdessä oppilaan kanssa yksilöidä toimenpiteeseen johtanut teko tai laiminlyönti, kuulla oppilasta, selvittää laajemmin käyttäytymisen syitä ja seurauksia sekä pohtia keinoja tilanteen korjaamiseksi. Menettelyn tavoitteena on löytää myönteisiä keinoja oppilaan koulussa käyttäytymisen ja hyvinvoinnin parantamiseksi.

Kasvatukseen keskustelu käydään, jos oppilas

- häiritsee opetusta
- muutoin rikkoo koulun järjestystä
- menettelee vilpillisesti
- kohtelee muita oppilaita tai koulun henkilökuntaa epäkunnioittavasti tai heidän ihmisarvoaan loukkaavasti

Kurinpidossa ja työrauhan turvaamisessa voidaan käyttää vain laissa mainittuja keinoja, ja näitä keinoja käytettäessä noudatetaan laissa säädettyä menettelyä ja hallinnon yleisiä oikeusperiaatteita. Keinojen käyttö perustuu asiallisiin, yleisesti hyväksyttäviin ja objektiivisiin syihin. Samanlaisista teoista tulee tekijästä riippumatta määrätä samanlainen seuraamus, kuitenkin siten, että tekojen toistuminen voidaan ottaa huomioon raskauttavana tekijänä. Seuraamusten tulee olla suhteessa tekoon. Myös oppilaan ikä ja kehitysvaihe otetaan huomioon.

Henkilökunta perehdytetään ojentamis- ja kurinpidollisten toimivaltuuksien käyttämisessä. Yhteisöllinen oppilashuoltoryhmä seuraa suunnitelman toteutumista ja vaikuttavuutta.

Ojenta- mis- ja kurinpi- to- menettely	Syy	Päätösvalta	Toimintatapa	Kuuleminen, kirjaaminen, ilmoittami- nen	Muu- tok- sen- haku
Oppilaan määrääminen tekemään tehtäviä koulupäivän jälkeen	Oppilas on laiminlyönyt kotitehtävät	Oppilaan opettaja	Oppilasta ei saa jättää ilman valvontaa.	Kirjattava. Ilmoitettu huoltajalle.	Ei muutoksenhakuoikeutta.
Luokasta poistumismääräys	Häiritsevä oppilas voidaan määrätä poistumaan jäljellä olevan oppitunnin ajaksi luokasta tai muusta opetustilasta.	Poistumismääräyksen voi antaa oppilaan opettaja. Oppilaan voi poistaa opettaja ja/tai rehtori/koulunjohtaja	Jos oppilas vastarintaa tekemällä koettaa välttää poistamisen, rehtori ja/tai opettaja voivat käyttää tarpeellisia voimakeinoja (ei voimankäyttövälineitä). Tapah- tuman jälkeen oppilasta ei saa jättää ilman valvontaa. Oppilaalle on järjestettävä tarvittava oppilashuolto.	Kirjattava. Ilmoitettu huoltajalle. Jos on käytetty voimakeinoja, kirjallinen selvitys voimakeinojen käytöstä, joka lähetetään perusopetuslinjan päällikölle.	Ei muutoksenhakuoikeutta.
Koulun tilaisuudesta poistumismääräys	Häiritsevä oppilas voidaan määrätä poistumaan koulun järjestämästä tilaisuudesta.	Poistumismääräyksen voi antaa opettaja ja/tai rehtori/koulunjohtaja Oppilaan voi poistaa opettaja ja/tai	Jos oppilas vastarintaa tekemällä koettaa välttää poistamisen, rehtori ja/tai opettaja voivat käyttää tarpeellisia voimakeinoja (ei	Kirjattava. Ilmoitettu huoltajalle. Jos on käytetty voimakeinoja, kirjallinen selvitys voimakeinojen	Ei muutoksenhakuoikeutta.

		rehtori/koulunjohtaja	voimankäyttövälineitä). Tapah- tuman jälkeen oppilasta ei saa jättää ilman valvontaa. Oppilaalle on järjestettävä tarvittava oppilashuolto.	käytöstä, joka lähetetään perusopetuslinjan päällikölle.	
Opetuksen epäminen jäljellä olevan koulupäivän ajaksi	Oppilas on väkivaltainen ja uhkaava, opetus vaikeutuu kohtuuttomasti oppilaan häiritsevän käyttäytymisen vuoksi.	Opetuksen epäamisestä päättää rehtori / koulunjohtaja. Oppilaan voi poistaa opettaja tai rehtori / koulunjohtaja	Jos oppilas ei noudata poistumismääräystä, rehtori ja/tai opettaja voi poistaa koulun alueelta. Jos oppilas vastarintaa tekemällä koettaa välttää poistamisen, rehtori ja/tai opettaja voivat käyttää tarpeellisia voimakeinoja (ei voimankäyttövälineitä). Ei saa jättää ilman valvontaa. Oppilaalle on järjestettävä tarvittava oppilashuolto.	Kirjattava. Ilmoitettava huoltajalle. Jos on käytetty voimakeinoja, kirjallinen selvitys voimakeinojen käytöstä, joka lähetetään perusopetuslinjan päällikölle.	Ei muutoksenhakuoikeutta
Oikeus tarkastaa oppilaan tavarat	Tarkastaminen on mahdollista, jos on ilmeistä, että oppilaalla on hallussaan kiellettyjä esineitä tai aineita, joilla voi vaarantaa omaa tai toisen	Opettaja, rehtori / koulunjohtaja	Tarkastajan tulee olla oppilaan kanssa samaa sukupuolta. Tarkastuksessa tulee olla läsnä lisäksi toinen täysi-ikäinen koulun henkilökuntaan kuuluva. Em.	Oppilaalle tulee ennen tarkastusta ilmoittaa tarkastuksen syy ja perustelu. Huoltajalle ilmoitetaan mahdollisimman	Ei muutoksenhakuoikeutta

	turvallisuutta eikä oppilas pyynnöstä huolimatta luovuta niitä tai osoita luotettavasti, ettei niitä ole.		suoritustavasta voidaan poiketa, jos asian kiireellinen luonne turvallisuuden kannalta on ehdottoman välttämätöntä.	pian. Kirjattava.	
Oppilaalla olevan esineen tai aineen haltuunotto	Haltuunotto koskee laissa kiellettyjä ja muita vaarallisia esineitä tai aineita, tai esineitä, jolla oppilas häiritsee opetusta tai oppimista.	Opettaja, rehtori / koulunjohtaja	Oppilasta on pyydettävä ennen haltuunottoa itse antamaan esine tai aine pois. Jos oppilas vastarintaa tekemällä koettaa välttää haltuunoton, rehtori ja/tai opettaja voivat käyttää tarpeellisia voimakeinoja (ei voimankäyttövälineitä). Kielletyt esineet ja aineet luovutetaan huoltajalle paitsi jos oppilaalla tai huoltajalla ei ole lain mukaan oikeutta pitää niitä hallussaan, tällöin ne luovutetaan poliisille. Esineet ja aineet säilytetään oppilaan nimellä ja haltuunottopäivällä varustettuna lukitussa paikassa.	Esineiden haltuunotto on kirjattava, samoin luovuttaminen tai hävittäminen. Huoltajalle on ilmoitettava mahdollisimman pian. Jos on käytetty voimakeinoja, kirjallinen selvitys voimakeinojen käytöstä, joka lähetetään perusopetuslinjan päällikölle.	Ei muutoksenhakuu-keutta

Kasvatuskeskustelu	Oppilas häiritsee opetusta, rikkoo koulun järjestystä, menettelee vilpillisesti tai kohtelee muita oppilaita tai koulun henkilökuntaa epäkunnioittavasti tai ihmisarvoa loukkaavasti.	Opettaja tai rehtori / koulunjohtaja	Yksilöidään teko tai laiminlyönti yhdessä oppilaan kanssa. Tarvittaessa selvitetään laajemmin syyt ja seuraukset ja mietitään keinot käyttäytymisen ja hyvinvoinnin parantamiseksi. Huoltajalle on varattava mahdollisuus osallistua kasvatuskeskusteluun tai osaan siitä, jos se katsotaan tarpeelliseksi.	Kirjataan kasvatuskeskustelun kirjaimismomakkeelle. Ilmoitetaan huoltajalle.	Ei muutoksenhakuu-keutta.
Jälki-istunto	Oppilas häiritsee opetusta tai muuten rikkoo koulun järjestystä tai menettelee vilpillisesti. Yleensä jälki-istunto määrätään, jos epäasiallinen käytös jatkuu kasvatuskeskustelusta huolimatta.	Oppilaan opettaja	Yksilöidään teko tai laiminlyönti. Järjestettävä valvonta. Jälki-istunnossa voidaan teettää kirjallisia ja suullisia tehtäviä tai harjoituksia. Jälki-istuntoa ei voida järjestää siten, että oppilas joutuisi sen seurauksena jäämään pois opetuksesta.	Oppilasta on kuultava, hankittava tarpeellinen selvitys, kirjattava ja ilmoitettava huoltajalle.	Ei muutoksenhakuu-keutta.

Kurin- pito- ran- gaistus	Syy	Päätösvalta	Toiminta- tapa	Kuuleminen, kirjaa- minen, ilmoittaminen	Muutok- senhaku
Kirjallinen varoit	Oppilas häiritsee, rikkoo koulun järjes- tystä tai menettelee vilpillisesti.	Rehtori / koulunjoh- taja	Yksilöidään teko tai laiminlyönti. Oppilaalle on järjestettävä tar- peellinen oppi- lashuolto.	Oppilasta kuullaan ja hankitaan muu tarpeellinen selvitys. Huoltajille varataan tilaisuus tulla kuulluksi. Tarvitaan rehtorin kirjallinen päätös. Päätös annetaan tiedoksi huoltajille ja 15 vuotta täyttäneelle oppilaalle.	Päätöksestä voi valittaa hal- linto-oikeu- teen.
Erottami- nen enintään 3 kuukauden ajaksi	Oppilaan rikkomus on vakava tai oppi- las jatkaa epäasial- lista käyttäytymistä jälki- istunnon tai kirjallisen varoituk- sen saatuaan.	Johtokunta	Yksilöidään teko tai laiminlyönti. Opetuksen järjestäjän tulee järjestää opetus erottamisaikana. Oppilaalle on järjestettävä tar- peellinen oppi- lashuolto.	Oppilasta kuullaan ja hankitaan muu tarpeellinen selvitys. Huoltajille varataan tilaisuus tulla kuulluksi. Tarvitaan johtokunnan kirjallinen päätös. Päätös annetaan tiedoksi huoltajille ja 15 vuotta täyttäneelle oppilaalle. Sosiaalitoimen edustaja tulee kutsua johtokunnan kokouk- seen.	Päätöksestä voi valittaa hal- linto-oikeu- teen.

Koulun tehtävä:

Koulussa varmistetaan, että yhteiset toimintatavat ovat opettajien, huoltajien ja soveltuvin/tarkoituk-
senmukaisin osin oppilaiden tiedossa. Toimintatavoista ja käytänteistä käydään keskustelua hen-
kilökunnan, oppilaiden ja huoltajien kanssa.

Koulu kuvaa, kuinka tämä tehdään?

Lisäksi koulu voi määrittellä oppilaita ja huoltajia kuullen tilanteet, joista kasvatustiedon sijaan
määrätään suoraan jälki-istunto.

LIITE 2: KYSYMYSRUNKO REHTOREILLE

LAINSÄÄDÄNNÖN TUNTEMINEN

1. Tunnetko perusopetuslain 36c§:n / lukiolain 44§: kurinpitomenettelyn suhteesta syytteen vireilläoloon ja tuomioistuimen ratkaisuun?
2. Tiedätkö, mitä tarkoittaa kaksoisrangaistavuuden kieltö, eli *ne bis in idem* -periaate?
3. Tiedätkö miten tuota lainkohtaa tulisi tulkita?

KÄYTÄNTÖ

4. Onko koulussanne käytössä suunnitelma kasvatuskeskustelujen ja kurinpidollisten keinojen käyttämisestä ja niihin liittyvistä menettelytavoista?
17. Onko opetuksen järjestäjä perehdyttänyt koulunne henkilökuntaa siihen, miten kurinpitoa toteutetaan?
11. Tiedätkö, millaisissa tapauksissa oppilas voidaan erottaa siitä huolimatta, että tuomioistuin on jo tuominnut oppilaan rangaistukseen, tai syyte on vireillä?
5. Miten koulussanne toimitaan kaksoisrangaistavuuden kiellon alaisissa tilanteissa?
6. Millaisissa tilanteissa oppilas voidaan teidän koulussanne erottaa määräajaksi?
7. Mikäli 15-vuotta täyttänyt oppilas tekee esimerkiksi koulun henkilökuntaan kohdistuvan väkivalta-rikoksen, miten koulunne menettelee?
8. Millaisissa tilanteissa oppilaiden tekemistä rikkomuksesta ilmoitetaan poliisille?
9. Millaisissa tilanteissa oppilaan tekemästä rikkomuksesta ei ilmoiteta poliisille?
10. LUKIO: Onko opetuksen järjestäjä tehnyt johtosäännön muutoksen, joka tuo rehtorille toimivalan erottaa opiskelijan enintään yhden kuukauden ajaksi?

KASVATUKSELLISUUS

12. Mikä on kurinpitorangeistuksen pedagoginen merkitys? Syytteen tuleminen vireille voi kestää jopa yli puoli vuotta, jona aikana koulu ei kaikissa tapauksissa saa ryhtyä kurinpitorangeistuksiin, miten tällaisessa tapauksessa toimitaan?

TIEDONKULKU

13. Tiedätkö, miten saat tiedon, jos oppilasta vastaan on vireillä syyte asiasta, joka on tapahtunut koulun alueella tai koulupäivän aikana?

14. Keitä kaikkia koulu tiedottaa, mikäli oppilasta vastaan aloitetaan kurinpitomenettely?

KEHITYSAJATUKSET JA OMA OSAAMINEN

15. Millaisia kehityskohtia näet kurinpitomenettelyn suhteen?

16. Onko nykyinen lainsäädäntö riittävän selkeää, vai pitäisikö jotakin mielestäsi muuttaa?

18. Miten koet oman roolisi ja asiantuntijuutesi riittävyyden konfliktitilanteissa?

19. Koetko tarvitsevasi tukea lainsäädännön tulkitsemisessä tilanteissa, joissa oppilas on syyllistynyt rikokseen tai rikkonut koulun sääntöjä?

LIITE 2: KYSYMYSRUNKO SYYTTÄJILLE

LAKITEKSTIN SISÄLTÖ

Perusopetuslain 36c§:ssä sanotaan, että sinä aikana, jolloin oppilasta vastaan on vireillä syyte, ei häntä vastaan samasta syystä saa aloittaa tai jatkaa kurinpitomenettelyä. Kirjallinen varoitus voidaan perua, mutta määräaikaista erottamista ei, mikäli se on jo tapahtunut.

1. Voiko mahdollinen määräaikainen erottaminen vaikuttaa syyttäjän työhön? / Mahdollisuuteen nostaa syytettä?

Kolmannessa momentissa sanotaan, että jos tuomioistuin on tuominnut oppilaan rangaistukseen, ei hänelle saa samasta syystä määrätä kurinpitorangeistusta.

2. Jos tämä on kuitenkin jo ehditty määrätä ja oppilas on sen suorittanut, voiko se vaikuttaa tuomioon?

KAKSOISRANGAISTAVUUDEN KIELTO

3. Uskotko tämän vaikuttavan koulujen kykyyn tai halukkuuteen puuttua ongelmiin, mikäli he ajattelevat, että kurinpitorangeistus voisi häiritä tuomioistuimen prosessia?

Lainkohdan viimeinen lause kuuluu näin: Oppilas saadaan kuitenkin erottaa määräajaksi, jos se oppilaan tekemän rikoksen tai siihen liittyvien seikkojen perusteella on perusteltua.

4. Mikä tällainen perustelu voisi olla, tai millaisista rikoksista tässä on kyse? Toisin sanoen; mikä on tarpeeksi vakava rikos, jotta myös koulu voi ryhtyä kurinpitoon?

KÄYTÄNTÖ

5. Kuinka kauan kestää keskimäärin, että syyte tulee vireille oppilaan syyllistyessä rikokseen?

6. Mistä koulu voi tietää, että syyte on tullut vireille, mikäli koulu itse ei ole asianomistajana?

7. Mistä syyttäjä saa tiedon siitä, että koulu on antanut kurinpitorangeistuksen?

KEHITYSAJATUKSET

8. Onko nykyinen lainsäädäntö riittävän selkeää, vai pitäisikö jotakin mielestäsi muuttaa?

9. Tuleeko poliisin huomioida tämä kaksoisrangaistavuuden kielto jotenkin omassa tutkinnassaan?